

Nikica Barić

(Hrvatski institut za povijest, Zagreb)

SRPSKA OBLAST ISTOČNA SLAVONIJA,
BARANJA I ZAPADNI SRIJEM - OD "OLUJE"
DO DOVRŠETKA MIRNE REINTEGRACIJE
HRVATSKOG PODUNAVLJA
(drugi dio)

UDK 323.173(497.5=163.41)"199"

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 23. 2. 2012.

Rad je uglavnom utemeljen na člancima koji su u srpskim *Vukovarskim novinama*, glasilu Informativnog centra Vukovar, objavljeni u razdoblju nakon hrvatske operacije "Oluja" i kasnije, tijekom mirne reintegracije Hrvatskog Podunavlja u sastav Republike Hrvatske. Dijelovi istočne Slavonije, Baranje i zapadnog Srijem su od kraja 1991. bili u sastavu Republike Srpske Krajine (RSK). Nakon potpisivanja Erdutskog sporazuma u studenom 1995. započeo je postupan proces povratka tog područja pod hrvatsku vlast u sklopu novog mandata Ujedinjenih naroda (UNTAES). U drugom dijelu rada prikazani su neki od glavnih problema do kojih je dolazilo tijekom mirne reintegracije i kako su na njih gledali mjesni Srbi.

Ključne riječi: Srpska oblast Istočna Slavonija, Baranja i zapadni Srijem, Srijemsko-baranjska oblast, Zajedničko vijeće općina, Samostalna demokratska srpska stranka (SDSS), Erdutski sporazuma, UNTAES, Hrvatsko Podunavlje.

Uvod

U prvom dijelu ovog rada opisane su okolnosti u kojima je krajem 1995. potpisan Erdutski sporazum, kojim je dogovorena mirna reintegracija Srijemsko-baranjske oblasti, odnosno Srpske oblasti Istočna Slavonija, Baranja i zapadni Srijem pod hrvatsku vlast. Reintegracija je provedena u sklopu prijelazne uprave UN-a (United Nations Transitional Administration for Eastern Slavonia, Baranja and Western Sirmium, UNTAES) koja je uspostavljena na tom području, a koja je konačno uspješno okončana 15. siječnja 1998. godine.

U prvom dijelu rada također je opisano kako je UN proveo demilitarizaciju područja pod svojom upravom, kako je bila organizirana srpska vlast na tom području i tko su bili njezini glavni predstavnici. Spomenuto je i "Pismo namjere" Vlade Republike Hrvatske iz siječnja 1997., kojim je ona jamčila prava srpskom stanovništvu na području pod prijelaznom upravom UN-a nakon što ono ponovno dođe pod hrvatsku vlast. U Hrvatskoj su u travnju 1997. održani izbori za lokalna tijela vlasti i Županijski dom Hrvatskog sabora, koji su provedeni i na području pod upravom UNTAES-a. Nakon održavanja izbora prestala su djelovati tijela vlasti dotadašnje Srpske oblasti Istočna Slavonija, Baranja i zapadni Srijem. U sklopu reintegracije u Hrvatsku Srbi s područja pod upravom UNTAES-a organizirali su se u novu političku stranku, Samostalnu demokratsku srpsku stranku (SDSS), čiji je predsjednik bio Vojislav Stanimirović, inače političar iz razdoblja Republike Srpske Krajine (RSK), dok je istaknuti član te stranke bio i Milorad Pupovac, srpski političar iz Zagreba. Kao tijelo koje će se brinuti za zaštitu interesa Srba iz područja pod upravom UNTAES-a, u dogovoru s hrvatskim vlastima osnovano je Zajedničko vijeće općina. Predsjednik tog vijeća bio je Miloš Vojnović.

U drugom dijelu rada prikazat ću još neke sastavnice i važnije probleme koji su se pojavili tijekom mirne reintegracije, i kako je na njih gledala srpska strana.

Reintegracija javnih službi i gospodarstva područja pod upravom UNTAES-a u hrvatski sustav

Hrvatska vlada je 16. prosinca 1996. potvrdila sigurnost radnih mjesta svih zaposlenih u javnim službama i ustanovama na području pod upravom UNTAES-a, pod uvjetom da su u njima radili prije 30. rujna 1996. godine.¹ U skladu s ovim prijelazni upravitelj UN-a Jacques Paul Klein i hrvatski predstavnici potpisali su sporazum kojim je predviđeno da Hrvatska započne financirati javna poduzeća u Podunavlju.² U vezi s ovim treba podsjetiti da je tijekom 1992. godine RSK uvela vlastitu valutu, "krajinski dinar", ali je 1994. ona zamijenjena dinarom Savezne Republike Jugoslavije.³ Od siječnja 1997. osobe zaposlene u javnim službama na području pod upravom UNTAES-a počele su primati plaće u kunama, a u kunama su isplaćivane i mirovine. U bankama na tom području uspostavljen je sustav mijenjanja kune u jugoslavenske

¹ S. Vukičević, "Zaštita zaposlenih u skladu sa međunarodnim standardima", *Vukovarske novine* (Vukovar), br. 86 (21. decembar 1996), 3.

² S. R., "U Vukovaru krajem decembra održana 12. oblasna skupština", *Vukovarske novine*, br. 87 (10. januar 1997), 2.

³ Opširnije o tome vidjeti: Nikica Barić, Vladimir Geiger, "Prilog poznavanju monetarnog sustava Republike Srpske Krajine, 1992.-1995.", *Numizmatičke vijesti*, 58 (2005), 210-240.

dinare, koji su i dalje bili sredstvo plaćanja.⁴ Po odluci UNTAES-a prijelazno razdoblje za konačno povlačenje jugoslavenskog dinara iz područja pod prijelaznom upravom trajalo je od 19. svibnja do 19. lipnja 1997. godine.⁵

UNTAES je u kolovozu 1996. predao INI naftne izvore u Đeletovcu, kojima je do tada upravljalo poduzeće "Naftna industrija Krajine" (NIK). Kasnije je INA preuzela i benzinske postaje NIK-a koje su djelovale na području pod prijelaznom upravom UN-a. Hrvatske ceste, Hrvatske željeznice i Hrvatska elektroprivreda osnovale su odbore koji su trebali proučiti kako će preuzeti upravu nad svojim ekvivalentima, odnosno javnim poduzećima s istim opisom poslova koja su na području pod prijelaznom upravom UN-a djelovala od vremena postojanja RSK. Integracija ovih javnih poduzeća u hrvatski sustav započela je krajem veljače 1997. godine.⁶ Isto tako i druga poduzeća i privatni poduzetnici trebali su se registrirati u skladu s hrvatskim zakonima, a sredinom 1997. na području pod prijelaznom upravom UN-a na snagu su stupili hrvatski porezni zakoni.⁷

Od sredine 1997. na području pod prijelaznom upravom UN-a započela je i registracija motornih vozila po hrvatskim propisima, a od 7. kolovoza te godine na tom području u prometu su mogla sudjelovati isključivo vozila koja imaju hrvatsku registraciju i ostale dokumente.⁸

I u ovim sastavnicama mirne reintegracije srpska strana nerijetko je izražavala svoje nezadovoljstvo. Krajem svibnja 1997., na jednoj od posljednjih sjednica oblasnog Prijelaznog izvršnog vijeća, istaknuto je nezadovoljstvo hrvatskim vlastima zato jer se one ne pridržavaju dogovora i ne dostavljaju sredstva za isplatu plaća, primjerice zaposlenima u školstvu i zdravstvu, kao ni mirovina.⁹ Tijekom kolovoza i rujna 1997. srpski predstavnici, predsjednik Zajedničkog vijeća općina Miloš Vojnović i predsjednik SDSS-a Vojislav

⁴ United Nations Transitional Administration for Eastern Slavonia, Baranja and Western Sirmium, *The Challenge of Reconstruction* (New York, 1997), 16.

⁵ S. D., "Šta je s platnim prometom?", *Vukovarske novine*, br. 91 (4. april 1997), 2.; BR, "Od 19. maja kuna zvanična moneta u regionu", *Vukovarske novine*, br. 93 (17. maj 1997), 4.; M. Obrenović, "Strah od izolacije Regiona", *Vukovarske novine*, br. 95 (5. juli 1997), 2.

⁶ UNTAES, *The Challenge of Reconstruction*, 15-16.

⁷ S. D., "Počela preregistracija preduzeća", *Vukovarske novine*, br. 96 (26. juli 1997), 9.; J. ML., "Počela naplata poreza", *Vukovarske novine*, br. 97 (16. avgust 1997), 1.; MT/BB, "Pred ZVO niz problema", *Vukovarske novine*, br. 97 (16. avgust 1997), 4.

⁸ "Registracija vozila u UNTAES regionu", *Vukovarske novine*, br. 95 (5. juli 1997), 5.; S. R., "Stroge kazne za saobraćajne prekršaje", *Vukovarske novine*, br. 97 (16. avgust 1997), 5.

⁹ "Održana sednica Prelaznog izvršnog veća", *Vukovarske novine*, br. 94 (7. juni 1997), 1.

Stanimirović obraćali su se UNTAES-u, tražeći da se osigura proporcionalna zastupljenost Srba u javnim službama kao što su pravosuđe i zdravstvo.¹⁰

U istom su razdoblju srpski predstavnici iz područja pod prijelaznom upravom UN-a i hrvatske vlasti dogovorili i kako će biti riješen položaj službenika općinskih uprava koje su djelovale za vrijeme RSK. Budući da su nakon lokalnih izbora na tom području trebale početi djelovati nove općine, u skladu s hrvatskim ustrojem, srpski službenici koji nisu mogli dobiti posao u tim općinama trebali su primiti novčanu nadoknadu za pola godine, nakon čega se očekivalo da će naći drugo zaposlenje.¹¹

Posebno pitanje tijekom mirne reintegracije bilo je osiguranje posebne nastave za srpske učenike na području pod prijelaznom upravom UN-a. Predsjednik Zajedničkog vijeća općina Miloš Vojnović, hrvatska ministrica prosvjete i športa Ljilja Vokić i predstavnik UNTAES-a su 7. kolovoza 1997. u Zagrebu potpisali sporazum o obrazovnom sustavu u području pod prijelaznom upravom UN-a. Njime je u školama na tom području prihvaćen hrvatski obrazovni sustav prilagođen srpskoj zajednici. Tako su srpski učenici nastavu trebali pohađati na srpskom jeziku, uz što su trebali imati i nastavu hrvatskog jezika. Predviđeno je da se u nastavi koriste udžbenici na srpskom jeziku i ćirilichnom pismu. Isto tako za pojedine predmete (primjerice povijest, zemljopis) trebalo je izraditi poseban nastavni program.¹²

Nakon što je u rujnu 1997. započela nova školska godina srpska strana ubrzo je iskazala nezadovoljstvo jer je smatrala da se Hrvatska ponovno nije pridržavala potpisanih obaveza. Tako nisu bili osigurani novi udžbenici na srpskom jeziku, odnosno ćirilici, pa je srpskim učenicima preporučeno da koriste stare udžbenike. Isto tako nisu bili osigurani niti dvojezični natpisi s imenima škola. Za ravnatelje škola postavljeni su Hrvati, iako su većinu učenika tada činili Srbi i iako je s hrvatskom stranom prethodno dogovoreno da će ravnatelji biti imenovani u skladu s trenutnim omjerom nacionalnog sastava stanovništva. Vojislav Stanimirović je u vezi s ovime primijetio da kad bi mjerilo za imenovanje ravnatelja škola u Podunavlju bio popis stanovništva iz 1991., onda bi i ravnatelji svih škola u Kninu trebali biti Srbi. Isto tako hrvatska strana nije školama dostavila nastavni plan i program i drugu dokumentaciju. Unatoč svemu srpski predstavnici pozvali su srpske učenike da se

¹⁰ "Ministarstvo pravosuđa ne ispunjava obaveze", *Vukovarske novine*, br. 97 (16. avgust 1997), 2.; "Omogućiti proporcionalno učešće Srba u javnim službama", *Vukovarske novine*, br. 98 (10. septembar 1997), 1.

¹¹ MT/MO, "Najavljen skori početak rada lokalnih organa vlasti", *Vukovarske novine*, br. 99 (26. septembar 1997), 2.

¹² "Sigurni temelji za srpske škole", *Vukovarske novine*, br. 95 (5. juli 1997), 7.; MT/BB, "Konačno potpisan sporazum o obrazovanju", *Vukovarske novine*, br. 97 (16. avgust 1997), 3.

drže dostojanstvo i da redovito dolaze na nastavu.¹³ Na sjednici Predsjedništva Srpskog narodno vijeća koja je u Vukovaru održana sredinom rujna 1997. Vojslav Stanimirović ponovio je da je hrvatsko Ministarstvo prosvjete i športa prekršilo sporazum sa srpskom stranom. Zato je zaključeno da će predstavnici Srpskog narodnog vijeća posjetiti predsjednika Tuđmana kako bi mu ukazali na probleme u provođenju zajamčene prosvjetne autonomije.¹⁴

Prijelazne policijske snage

Slično kao i druge javne službe na području pod upravom UNTAES-a, trebalo je reintegrirati i policiju. Ovo je izvršeno osnivanjem prijelaznih, odnosno mješovitih hrvatsko-srpskih policijskih snaga. U veljači 1996., na jednoj javnoj tribini održanoj u Iloku, šef pregovaračkog tima Srijemsko-baranjske oblasti Milan Milanović okupljenima je izjavio da u mješovitim policijskim patrolama koje će biti uspostavljene u području pod prijelaznom upravom UN-a neće biti hrvatskih policajaca, nego samo pripadnici policije UN-a i srpski milicajci.¹⁵

No, prijelazni upravitelj Klein u istom je razdoblju objavio da je zatražio da 150 srpskih milicajaca iz područja pod njegovom upravom i 150 hrvatskih policajaca budu upućeni na zajedničku izobrazbu u Beč i Budimpeštu.¹⁶ Ubrzo je u Budimpešti započela njihova zajednička izobrazba, nakon čega su se trebali vratiti u područje pod upravom UNTAES-a i tamo preuzeti policijske poslove.¹⁷ Početak djelovanja ovih Prijelaznih policijskih snaga (PPS) obilježen je 1. srpnja 1996. na prijelazu između Bršadina i Nuštra. Tom prilikom Klein je zadovoljno istaknuo da su mnogi bili skeptični oko zajedničke izobrazbe hrvatskih i srpskih policajaca u Budimpešti, ali je ona ipak uspješno provedena. U tom razdoblju načelnik prijelazne policije bio je srpski predstavnik Petar Đukić, a njegov zamjenik bio je Josip Miličević, pripadnik hrvatskog Ministarstva unutarnjih poslova. U PPS-u je bilo i 400 pripadnika UN-a, a djelovanje ovih policijskih snaga nadzirao je Klein. Na početku su njezine ophodnje, u kojima su trebala biti po dva srpska milicajaca i dva hrvatska policajca, trebale osiguravati područje razdvajanja između hrvatske i srpske

¹³ B. R., "Ceremonija bez srpskih predstavnika", *Vukovarske novine*, br. 99 (26. septembar 1997), 2.

¹⁴ M. Obrenović/SR/BB, "Srpski narod ne traži posebne privilegije", *Vukovarske novine*, br. 99 (26. septembar 1997), 3.

¹⁵ B. Rkman, "'Stop' za hrvatsku policiju", *Vukovarske novine*, br. 72 (17. februar 1996), 1.

¹⁶ S. Vukičević, "Pripreme za uspostavljanje saradnje", *Vukovarske novine*, br. 73 (15. mart 1996), 1.

¹⁷ S. Vukičević, "Evropska unija spremna da uloži 40 miliona dolara", *Vukovarske novine*, br. 76 (11. maj 1996), 2.

strane, kao i dionicu autoputa Zagreb-Beograd koja je prolazila područjem pod prijelaznom upravom UN-a. Odore PPS-a bile su tamnoplave boje i bez oznaka, osim natpisa "policija" na engleskom jeziku. Također su korišteni automobili srpske milicije na kojima je istaknut natpis PPS-a.¹⁸

Klein je nedugo potom izjavio da se u Budimpešti ukupno treba izobraziti po 440 hrvatskih i srpskih policajaca. Istovremeno je UN i u Erdutu provodio dodatnu izobrazbu oblasne milicije, kroz koju je prošlo 600 srpskih milicajaca. Klein je na pitanje o omjeru hrvatskih i srpskih pripadnika PPS-a odgovorio da će na području hrvatsko-srpske crte razdvajanja i na dijelu autoputa Zagreb-Beograd policija djelovati u omjeru od polovice Hrvata i polovice Srba, dok će unutar područja pod njegovom upravom djelovati isključivo "srpska milicija".¹⁹ No, kako se tijekom mirne reintegracije nastavio, tako se i omjer Hrvata u PPS-u povećavao.²⁰

Načelnik PPS-a Petar Đukić se 18. travnja 1997. obratio javnosti, navodeći da je tog dana iz Zagreba primio rješenje o svome umirovljenju. Đukić je to rješenje vratio pošiljatelju. U svojoj je izjavi naveo da je njegova obaveza ostati u PPS-u dok ne bude odgovarajuće riješena egzistencija svih njezinih pripadnika. Đukić je naveo da se broj pripadnika PPS-a "tendenciozno" smanjuje za jednu trećinu, a nije riješen budući položaj najvećeg dijela policajaca.²¹

Sredinom 1997. javnosti se obratio Stručni kolegij PPS-a. U svojoj izjavi to je tijelo ocijenilo da postoje ozbiljni problemi oko uključivanja tih policijskih snaga u sastav hrvatske policije. Stručni kolegij nije od UNTAES-a dobio na uvid akt o budućoj sistematizaciji policije na području pod prijelaznom upravom. Pripadnici PPS-a su iz Zagreba dobili rješenja o radu koja nisu zadovoljavajuća jer je u njima policajcima nametnut probni rad u roku od tri mjeseca, a također im je postavljen zahtjev da do 1. lipnja 1998. moraju položiti stručni ispit. U vezi s ovim izražena je bojazan da bi probni rad i stručni ispiti mogli biti subjektivno ocijenjeni, o čemu su upozoreni UNTAES i hrvatske vlasti. Nakon toga s hrvatske strane dobivena su jamstva da će probni rok od tri mjeseca biti ukinut, dok će stručni ispit po hrvatskim propisima morati polagati samo oni policajci koji nemaju odgovarajuću stručnu spremu. Srpski dio rukovodstva PPS-a i nadležni srpski predstavnici zatražili su da im bude dostavljen akt o sistematizaciji i organizaciji policijske službe, s prikazanom nacionalnom strukturom djelatnika za svaku organizacionu jedinicu, kako

¹⁸ S. Vukičević, "Zajedničke policijske patrole", *Vukovarske novine*, br. 79 (12. juli 1996), 1.

¹⁹ S. Vukičević, "Obezbeđen novac za obnovu Vukovara", *Vukovarske novine*, br. 79 (12. juli 1996), 2.

²⁰ S. R., "Menja li se sastav PPS?", *Vukovarske novine*, br. 87 (10. januar 1997), 2.

²¹ B. R., "Petar Đukić odbio penzionisanje", *Vukovarske novine*, br. 92 (26. april 1997), 3.

bi srpska strana mogla dati primjedbe i prijedloge oko pojedinih kadrovskih rješenja. Premještaj policajaca iz područja pod upravom UN-a na dužnost u drugim dijelovima Hrvatske trebalo je provoditi samo ako je to nužno, kako bi se odvojenost policajaca od obitelji i mjesta stanovanja svela na minimum. Za policajce i službenike koji rade na upravnim i općim poslovima i koji su u predstojećem razdoblju trebali prestati raditi u PPS-u trebalo je na vrijeme i na odgovarajući način riješiti minimalne uvjete njihove daljnje egzistencije. Na kraju svog priopćenja za javnost Stručni kolegij PPS-a ocijenio je da policijska služba ipak djeluje uspješno, te su građani u predstojećem razdoblju pozvani na suradnju u osiguranju javnog reda i mira, što će pomoći da građani, odnosno srpsko stanovništvo, ostanu i opstanu na tom području.²²

Zapravo je 1. lipnja 1997. u Vukovaru izvršena primopredaja dužnosti načelnika PPS-a. Tako je Petar Đukić tu dužnost predao hrvatskom predstavniku Ivanu Babiću. U tom razdoblju ove policijske snage imale su u svom sastavu 2000 ljudi, od čega su 1150 bili Srbi, a ostalo Hrvati i pripadnici drugih nacionalnosti.²³ U istom je razdoblju 750 srpskih pripadnika PPS-a prihvatilo nove radne ugovore za buduću službu u hrvatskoj policiji.²⁴

Zajedničko vijeće općina je na sjednici održanoj 14. studenog 1997. uputilo javni poziv građanima da podrže srpske pripadnike PPS-a koji su prema odluci novog prijelaznog upravitelja Williama Walkera ubrzo trebali preuzeti hrvatske policijske odore, odnosno prijeći u sastav hrvatske policije.²⁵ Konačno je 15. prosinca u Vukovar stigao hrvatski ministar unutarnjih poslova Ivan Penić, kojemu je upravitelj Walker u Stožeru UNTAES-a predao zapovjedništvo nad PPS-om. U tom trenutku PPS je imao 1715 pripadnika, od čega 834 Srbina, 829 Hrvata i 52 pripadnika drugih nacionalnosti. Do isteka mandata UNTAES-a, odnosno do 15. siječnja 1998., zapovjedništvo nad PPS-om trebao je imati pomoćnik hrvatskog ministra unutarnjih poslova Joško Morić. Ipak je Walker zadržao ovlasti da poništi odluke u vezi s PPS-om za koje ocijeni da su u suprotnosti s Erdutskim sporazumom, relevantnim rezolucijama Vijeća sigurnosti UN-a i hrvatskim "Pismom namjere". Osim toga do isteka mandata UNTAES-a s policijom na tom području i dalje je trebalo raditi 400 pripadnika Civilne policije UN-a. Na konferenciji za tisak koja je održana povodom prelaska PPS-a u sastav hrvatske policije ministar Penić izjavio je da je tijekom posljednje godine dana posvetio veliku pažnju osposobljavanju PPS-a, među čijim pripadnicima je bilo puno onih koji nisu završili policijske škole. Zato im je hrvatska policija osigurala pohađanje viših tečajeva, a osposobljavani

²² "Problemi u Prelaznim policijskim snagama", *Vukovarske novine*, br. 95 (5. juli 1997), 3.

²³ S. R., "Penzionisan Petar Đukić", *Vukovarske novine*, br. 95 (5. juli 1997), 3.

²⁴ G. Vučković, "Nepriistrasnost i profesionalnost", *Vukovarske novine*, br. 95 (5. juli 1997), 3.

²⁵ Mladen Obrenović, "Veliki problemi i niz nerešenih pitanja", *Vukovarske novine*, br. 102 (5. decembar 1997), 2.

su i na Policijskoj akademiji u Zagrebu, dok je izobrazba za pripadnike specijalnih postrojbi održana u Istri. Penić je dodao da će se ovo osposobljavanje nastaviti, što će se odnositi na sve pripadnike PPS-a, bez obzira na njihovu nacionalnu pripadnost. Na novinarsko pitanje može li se PPS sada smatrati hrvatskom policijom ministar Penić je odgovorio da je to u stvarnosti točno ali će u formalno-pravnom smislu to vrijediti tek od 16. siječnja 1998. godine. Osim toga, i nakon okončanja mandata UNTAES-a djelovanje policije u području koje je prethodno bilo pod njegovom upravom trebale su nadgledati pomoćne skupine Civilne policije UN-a.²⁶

Kada je riječ o stanju javne sigurnosti na području pod upravom UNTAES-a, raspoloživi izvori ne omogućavaju mi da ga prikažem cjelovito. Ipak, na temelju članaka objavljenih u *Vukovarskim novinama* i drugom tisku mogu se navesti pojedini incidenti koji su imali pozadinu u međunacionalnim neprijateljstvima proizašlima iz ratnih događaja početkom 1990-ih.

U sklopu UNTAES-ovog organiziranja posjeta Hrvata i Srba selima iz kojih su izbjegli tijekom rata, 24. lipnja 1996. u selo Sarvaš namjeravala je doći skupina Hrvata koji su željeli posjetiti mjesnu katoličku crkvu. Srpska strana uložila je prosvjed jer su se, prema njezinom mišljenju, među tim Hrvatima nalazili oni koji su se tijekom ratnih događaja 1991. "pokazali kao neprijatelji Srba", a neke od njih su optuživali i da su 2. kolovoza 1991. ubili osmero sarvaških Srba. Ispred katoličke crkve u Sarvašu okupilo se oko 80 mještana koji su na crkvu istaknuli transparent na kojem je postavljeno pitanje gdje su grobovi ubijenih sarvaških Srba. Predstavnici UNTAES-a tražili su da se taj transparent ukloni, što su Srbi odbili. Nakon toga Hrvati su odbili doći u Sarvaš.²⁷

Na katoličkom groblju u Vukovaru je 30. listopada 1996. eksplodirala eksplozivna naprava, koja nije načinila veće štete na samom groblju, ali su zbog nje popucala stakla na okolnim objektima. U vezi s ovim *Vukovarske novine* navele su da se "opravdano" sumnja da su eksploziju podmetnuli Hrvati, kako bi za nju optužili Srbe, a krivica je i na pripadnicima UNTAES-a koji u "privatnom angažmanu" u Vukovar i okolna mjesta dovoze Hrvate. Također je postavljeno pitanje što bi se tek dogodilo da je do eksplozije došlo na blagdan Svih Svetih, kada su groblje posjetili Hrvati, što bi ponovno poslužilo da se okrivi Srbe.²⁸ Ipak je na Sve Svete groblja u području pod prijelaznom

²⁶ Ljiljana Pandža, "Prijelazna policija pod nadzorom MUP-a", *Vjesnik* (Zagreb), 16. prosinca 1997., 1-2.

²⁷ S. Vukičević, "'Zasmetali' transparenti", *Vukovarske novine*, br. 79 (12. juli 1996), 2.

²⁸ M. Obrenović, "Eksplozija na groblju u Vukovaru", *Vukovarske novine*, br. 84 (9. novembar 1996), 6.

upravom UN-a organizirano posjetilo 2000 Hrvata, od čega je više od 250 njih došlo na vukovarsko groblje, pri čemu nije bilo incidenata.²⁹

Ispred Srpskog kulturnog centra u Vukovaru se 4. prosinca 1996. okupilo više stotina građana, uglavnom žena. Oni su tražili da se odgodi otvaranje izložbe dječjih likovnih radova na kojoj su trebali biti izloženi i radovi hrvatske djece. Zatim su na to mjesto stigli hrvatski novinari i glasnogovornik UNTAES-a Philip Arnold, kako bi prisustvovali otvaranju izložbe. Kako su izvijestile *Vukovarske novine*, Arnoldovo "arogantno i nekorektno ponašanje" izazvalo je dio srpskih prosvjednika i došlo je do "vikanja i naguravanja", a hrvatski novinari su se morali skloniti u jedno vozilo UNTAES-a. Na kraju izložba nije otvorena, a novinar *Vukovarskih novina* zaključio je da predstavnici UN-a dovođenjem hrvatskih novinara nisu uvažili srpska upozorenja, pa je sreća da nije došlo i do težeg incidenta.³⁰

Na katolički Badnjak 1996. veća skupina Hrvata posjetila je katoličku crkvu u Iloku. No, kako su izvijestile *Vukovarske novine*, među njima je bilo puno onih koji su na početku rata bili "nosioci politike mržnje i izazivanja međunacionalnih sukoba". Tako su Hrvati, po "uobičajenom scenariju", iskoristili vjerski blagdan u političke svrhe, na što je više stotina stanovnika Iloka odgovorilo "spontanom okupljanjem i protestom". Zatim je došlo do intervencije vojnika UN-a, pri čemu su upotrijebljeni suzavac i fizička sila, kako bi se Hrvatima omogućilo da uđu u katoličku crkvu. Odmah zatim u Ilok je stigao prijelazni upravitelj Klein, praćen srpskim predstavnicima, kako bi razgovarali sa srpskim prosvjednicima.³¹ Hrvatski mediji su o incidentu iznijeli drukčije podatke. Tako je navedeno da su Srbi za vrijeme služenja mise u crkvi sv. Ivana Kapistranina u Iloku na Badnjak fizički napali Hrvate i demolirali sakristiju, a zatim je 6. siječnja 1997. pred ulazna vrata iste crkve podmetnuta eksplozivna naprava. Krajem istog mjeseca u Vukovaru je ubijen jedan belgijski pripadnik postrojbi UNTAES-a, a 5. veljače minirana je i željeznička pruga Vinkovci - Tovarnik u blizini željezničke postaje Stari Jankovci.³²

Nakon što je za Hrvate otvorena cesta Osijek - Vinkovci, koja je prolazila područjem pod prijelaznom upravom UN-a, srpsko stanovništvo se početkom 1997. žalilo da prognani Hrvati tom cestom dolaze u Ernestinovo i susjedna sela. Tijekom tih posjeta Hrvati su se navodno agresivno ponašali prema srp-

²⁹ "Sve je proteklo bez incidenata", *Vukovarske novine*, br. 84 (9. novembar 1996), 2.

³⁰ "Protestni miting pred SKC-om", *Vukovarske novine*, br. 86 (21. decembar 1996), 2.

³¹ M. T., "Specijalci UNTAES-a upotrebili suzavac", *Vukovarske novine*, br. 87 (10. januar 1997), 2.; M. Mitrić, "Predsednik Goran Hadžić posetio Ilok", *Vukovarske novine*, br. 87 (10. januar 1997), 2.

³² "Kronologija predizbornih aktivnosti u Podunavlju", *Feral Tribune* (Split), br. 595 (10. veljača 1997), 6.

skom stanovništvu, među ostalim bilo je i prijetnji fizičkom likvidacijom. Načelnik policijske postaje PPS-a u selu Markušica savjetovao je nezadovoljnom stanovništvu da ne odgovara na hrvatske provokacije jer bi to hrvatskoj strani moglo dati povoda da intervenira svojom policijom, odnosno vojskom. Srbi iz Ernestinova su također uputili zahtjev prijelaznom upravitelju Kleinu da se zbog spomenutih incidenata cesta Osijek - Vinkovci zatvori za promet, da se pojača nadzor ulaska osoba u područje pod prijelaznom upravom UN-a, kao i da se poveća prisutnost PPS-a na tom području.³³

Incidenata je bilo i neposredno prije isteka mandata UNTAES-a. Tako su krajem 1997. na Četvrtu osnovu školu u Vukovaru bačene dvije ručne bombe, dok je na zgradu Gradskog poglavarstva Vukovara ispaljen projektil iz ručnog bacača.³⁴

Vukovarske novine bilježile su i incidente do kojih je dolazilo kada su pojedini Srbi iz područja pod upravom UN-a dolazili na područje pod nadzorom hrvatskih vlasti, primjerice u Osijek, gdje su ih Hrvati u nekim slučajevima maltretirali ili fizički napali.³⁵

Mogućnost egzodusa srpskog stanovništva

Tijekom hrvatske operacije "Oluja", koja je započela 4. kolovoza 1995., došlo je do odlaska gotovo cjelokupnog srpskog stanovništva s područja u koje su prodirale hrvatske postrojbe. U mojim prethodnim istraživanjima pokušao sam objasniti zašto je do toga došlo. Moje je mišljenje da je u političkom vodstvu i javnosti RSK kroz cijelo vrijeme postojanja te tvorevine dominirala krilatica da krajinski Srbi nikada i ni pod kojim uvjetima više neće prihvatiti "genocidnu" i "ustašku" hrvatsku vlast. Iz ovoga je proizlazilo da vojni i politički slom RSK, odnosno ponovna uspostava hrvatske vlasti na njezinim područjima, znače da će srpsko stanovništvo iseliti iz svojih domova. Osim toga, zbog ratnog okruženja i teških gospodarskih i socijalnih uvjeta u RSK, među njezinim srpskim stanovništvom bila je prisutna neizvjesnost, strah i demoralizacija. Smatram da je i to bio čimbenik koji je u "Oluji" doveo do brzog i masovnog iseljavanja srpskog stanovništva. Na kraju, iseljavanje stanovništva u slučaju hrvatskog napada pripremale su vlasti RSK, kroz svoje strukture Civilne zaštite, a prvog dana "Oluje" Vrhovni savjet obrane RSK donio je odluku o evakuaciji stanovništva s područja sjeverne Dalmacije i

³³ S. D., "Srbi strahuju za svoj opstanak", *Vukovarske novine*, br. 88 (1. februar 1997), 3.

³⁴ Mladen Obrenović, "Postupci pojedinaca koji nanose štetu Srbima", *Vukovarske novine*, br. 102 (5. decembar 1997), 3.

³⁵ MT/BB, "Članovi zvanične srpske delegacije fizički napadnuti", *Vukovarske novine*, br. 93 (17. maj 1997), 2.; N. Grubješić, "Madlen Olbrajt podržala srpske stavove", *Vukovarske novine*, br. 94 (7. juni 1997), 4.

južne Like. Osim toga, treba se prisjetiti i “Srpskog Sarajeva”. Naime Srbi su potpisivanjem Daytonskog mirovnog sporazuma za Bosnu i Hercegovinu, krajem 1995. godine, pristali vlastima Federacije Bosne i Hercegovine prepuštiti dijelove i okolicu Sarajeva kojima su ovladali na početku rata. Nakon toga srpsko stanovništvo iselilo se s tog područja, ne želeći prihvatiti da više ne živi pod srpskom vlašću.³⁶

Nakon početka “Oluje” mogućnost masovnog iseljavanja, odnosno egzodusa srpskog stanovništva postojala je i u Srpskoj oblasti Slavonija, Baranja i zapadni Srijem. I tamo je očito postojao strah da bi u slučaju hrvatskog napada na taj jedini preostali dio RSK moglo doći do izbijanja panike, u kojoj bi brzo došlo do slamanja srpske crte obrane, a zatim i do masovnog iseljavanja stanovništva u Srbiju. Tako je 6. kolovoza 1995. načelnik Generalštaba Vojske Jugoslavije, general-pukovnik Momčilo Perišić, telefonom nazvao Komandu 11. slavonsko-baranjskog korpusa Srpske vojske Krajine, tražeći komandanta, general-majora Dušana Lončara. Kada ga nije dobio naredio je osobi s kojom je razgovarao da Lončaru prenese njegovo naređenje da osobe koje šire paniku i štete borbenom moralu, “barem 20 ljudi”, treba uhititi, a ako je potrebno i strijeljati, dodajući da on snosi potpunu odgovornost za spomenuto naređenje.³⁷ Nešto kasnije u *Vukovarskim novinama* objavljena je reportaža o srpskim vojnicima koji su čuvali položaje prema hrvatskoj strani. U njoj je navedeno da ti vojnici vjeruju da im njihovi nadređeni neće izdati naredbu za povlačenje, pa se neće ponoviti “zapadna Slavonija i Kninska krajina”. U reportaži je i srpskom stanovništvu upućena poruka da ne treba širiti paniku, a “defetiste” koji to čine treba raskrinkati.³⁸ I jedan dokument srpske oblasne uprave iz rujna 1995. pokazuje da su u tom razdoblju granični prijelazi prema SR Jugoslaviji bili blokirani, posebno za vojne obveznike.³⁹ Nesumnjivo je i to bila mjera kojom se željelo spriječiti iseljavanje stanovništva.

Nakon potpisivanja Erdutskog sporazuma smanjena je mogućnost hrvatske vojne intervencije, ali mogućnost masovnog iseljavanja srpskog stanovništva, ovaj put u okolnostima demilitarizacije i postupnog povratka tog područja pod hrvatsku vlast, ipak nije otklonjena. Nema sumnje da vlasti u Beogradu, odnosno Slobodan Milošević, nisu željele da do toga dođe. Tako je 24. prosinca 1995. Milošević telefonski razgovarao s jugoslavenskim ministrom vanjskih poslova Milanom Milutinovićem, koji je tog dana trebao održati sastanak s vodstvom Srijemsko-baranjske oblasti. Dajući Milutinoviću

³⁶ Nikica Barić, *Srpska pobuna u Hrvatskoj, 1990.-1995.* (Zagreb, 2005), 531-565.

³⁷ Dušan Viro, *Slobodan Milošević, Anatomija zločina* (Zagreb, 2007), 397.

³⁸ J. Perajlić, “Rezervne države mi nemamo”, *Vukovarske novine*, br. 64 (30. avgust 1995), 5.

³⁹ Hrvatski informativni centar, Zagreb, A015-001, Republika Srpska Krajina, Ministarstvo za ekonomske odnose, privredni razvoj i industriju, Sekretarijat ministarstva, Broj: 158/95., Vukovar, 13. 9. 1995.

upute u vezi s tim sastankom Milošević je poručio da je najvažnije da srpsko stanovništvo s tog područja ne napusti svoje domove, odnosno da “nikako niko od ljudi ne ode” i da “zadržimo sve to tamo”.⁴⁰

Ni sam prijelazni upravitelj Klein početkom 1996. nije bio uvjeren da se može spriječiti masovno iseljavanje Srba iz Podunavlja. Tako su hrvatski diplomati saznali za Kleinovu procjenu da će se s tog područja iseliti 60 % srpskog stanovništva.⁴¹ Očito, Klein je na svojoj dužnosti nastojao djelovati u suprotnom smjeru. Tako je gostujući na Srpskom radiju Vukovar krajem travnja 1996. više puta ponovio da Srbi na području pod njegovom upravom moraju ostati u svojim domovima i da je njihovo iseljavanje “bespredmetno”. Dodao je da će svi oni koji su iselili svoju pokretnu imovinu u SR Jugoslaviju ubrzo shvatiti da nema razloga za iseljavanje, pa će tu imovinu na kraju vratiti svojim kućama.⁴²

I provođenje demilitarizacije Oblasti, što je bio jedan od prvih zadataka UNTAES-a, u sebi je uključivalo mogućnost iseljavanja srpskog stanovništva. U planu demilitarizacije koji su potpisali general-major Dušan Lončar i pomoćnik ministra obrane RSK Milan Milanović među ostalim je navedeno da nju treba provesti na način koji neće odvesti u “pokretanje naroda i napuštanje prostora”, odnosno da se mora osigurati povjerenje naroda da će i nakon demilitarizacije biti zaštićen, što će biti i “odlučujući motiv” da se ne iseli.⁴³

Na izvanrednoj sjednici Skupštine općine Vukovar, održanoj početkom travnja 1996., za njezinog predsjednika izabran je Miroslav Keravica, koji je na toj dužnosti zamijenio Slavka Dokmanovića. On je povodom svog izbora izjavio da se narodu mora objasniti da nema razloga za iseljavanje. Zato je Skupština općine Vukovar odlučila da se od oblasnih tijela unutrašnjih poslova zatraži trajna zabrana iznošenje poljoprivrednih strojeva, mehanizacije i građevinskog materijala u SR Jugoslaviju, dok je privremeno trebalo zabraniti i iznošenje namještaja, odnosno osobne imovine.⁴⁴ Keravica je objavio i proglas u kojem je pozvao srpski narod da ne napušta svoje domove. On je one koji pozivaju na iseljavanje opisao kao kriminalce i profiterere koji iseljavanjem, svojim i svoje imovine, žele prikriti način na koji su tu imovinu

⁴⁰ Viro, *Slobodan Milošević, Anatomija zločina*, 422-424.

⁴¹ Mario Nobilo, *Hrvatski feniks, Diplomatski procesi iza zatvorenih vrata 1990.-1997.* (Zagreb, 2000), 509.

⁴² S. Vukičević, “Evropska unija spremna da uloži 40 miliona dolara”, *Vukovarske novine*, br. 76 (11. maj 1996), 2.

⁴³ International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia, Court Records (dalje: ICTY Court Records), IT-02-54, Exhibit P549.26, Plan demilitarizacije i transformacije 11. K., Vojna tajna, Strogo poverljivo.

⁴⁴ S. Vukičević, “Izabran novi predsednik Skupštine općine Vukovar”, *Vukovarske novine*, br. 75 (20. april 1996), 1.

stekli. Takve osobe širenjem defetizma pokušavaju na iseljavanje nagovoriti i “hrabre, odvažne i poštene patriote”. Keravica je podsjetio da su prethodno zapadni dijelovi RSK pali u hrvatske ruke dobrim dijelom zahvaljujući onima koji su rat iskoristili za “lične promocije i bogaćenje”:

“Tamo se pucalo. A ovde? Zar ćemo ustašama predati sve i prepustiti im ono što smo godinama stvarali? Za njih ovde nema mesta sve dotle dok ne stvore mogućnosti i daju čvrste garancije za povratak naše braće na njihova ognjišta u Hrvatskoj. Tu obavezu nedvosmisleno utvrđuju sporazumi iz Erduta i Dejtona. Srpski narode! Ostani ovde i ne napuštaj vekovna staništa i grobove predaka. Videćeš da se više nigde nećeš zaustaviti. Odlazak je samo kratka uteha, puna neizvesnosti kako za vas tako i za vašu decu. Prozovite svoje izdajnike, jer su još tu i izvlače [u SR Jugoslaviju] sve ono što se može izvući. Oni ne mogu uživati u onome što su na vašim leđima stvarali! U kuće i stanove onih koji su odneli ‘svoje’ stvari naselićemo našu prognanu braću koja će na ovim prostorima sviti svoje novo gnezdo. Ujedinimo svoje snage i pamet - to nam je u ovom vremenu najpotrebnije. Ne nasedajte na otrovnu i nemirnodopsku propagandu i pretnje hrvatskog režima”.⁴⁵

Na novoj sjednici Skupštine općine Vukovar, održanoj sredinom travnja 1996., znatna pažnja posvećena je mjerama kojima je trebalo spriječiti iseljavanje. Tako je prihvaćen prijedlog da izabrani dužnosnici te općine zajedno sa svojim obiteljima moraju živjeti u Srijemsko-baranjskoj oblasti, da u SR Jugoslaviji ili drugdje ne smiju posjedovati imovinu koja je kupljena nakon 1. srpnja 1991. godine, da ne smiju posjedovati jugoslavenske osobne dokumente i da ne smiju biti korumpirani. Zaključeno je da bi se ta mjerila trebala primjenjivati u cijeloj Oblasti.⁴⁶

Krajem travnja 1996. na čelo oblasnog Izvršnog vijeća izabran je Vojislav Stanimirović. Odmah zatim on se osvrnuo na sve učestaliju pojavu iseljavanja materijalnih dobara, što među stanovništvo unosi “nemir i nespokojstvo”. Stanimirović je naveo da je vidljiv “negativan trend u iseljavanju”, dodavši da se uglavnom iseljavaju srpske izbjeglice koje su u Oblast stigle iz drugih dijelova Hrvatske. Oni zbog “neopravdanog straha” od dolaska snaga UNTAES-a i uspostave mješovitih policijskih snaga dobar dio svoje imovine sele u Srbiju, iako osobno nisu napustili Oblast. Stanimirović je zaključio da za to nema potrebe, da to služi isključivo Hrvatima i zato se svi koji su se iselili, odnosno koji iseljavaju svoju imovinu, trebaju s imovinom vratiti u Oblast. Prema mišljenju Stanimirovića jedini način na koji će srpski narod osigurati

⁴⁵ Proglas - Srpski narode!, *Vukovarske novine*, br. 75 (20. april 1996), 1.

⁴⁶ S. Vukičević, “Izabran novi Izvršni savet SO Vukovar”, *Vukovarske novine*, br. 75 (20. april 1996), 2.

svoj opstanak jest ako u potpunosti ostane na tom području. Postoje dovoljna jamstva međunarodne zajednice da će srpski narod u Oblasti opstati, a to je i cilj oblasnog vodstva, kao i Srbije. Zato iseljavanje može koristiti isključivo Hrvatima jer međunarodna zajednica iseljavanje neće osuditi kao “etničko čišćenje”, nego će u tome gledati osoban izbor pojedinaca koji se odlučuju na takav potez.⁴⁷

Problem iseljavanja Srba iz područja pod prijelaznom upravom UN-a spomenut je i na sjednici Vrhovnog savjeta obrane SR Jugoslavije koja je održana 19. kolovoza 1996. godine. Tada je načelnik Generalštaba Vojske Jugoslavije, general-pukovnik Momčilo Perišić, ukazao na potrebu da Beograd politički djeluje i kod srpskih vođa u Oblasti, ali i kod vlasti u Zagrebu, kako bi srpsko stanovništvo ostalo živjeti na tom području.⁴⁸ U istom je razdoblju Vojislav Stanimirović u svojim medijskim nastupima isticao da nema razloga za paniku i da treba vidjeti hoće li međunarodna zajednica Srbima iz Podunavlja osigurati njihovu egzistenciju, a zatim će svaki Srbin moći donijeti odluku o eventualnom iseljavanju.⁴⁹ Na svečanoj sjednici Skupštine općine Vukovar održanoj 18. studenog 1996., povodom pete godišnjice “oslobođenja” tog grada, predsjednik općine Keravica izjavio je da Hrvatska intenzivnom “propagandnom kampanjom” radi na tome da se Srbi isele iz Oblasti, kao što je prethodno svojom vojskom protjerala Srbe iz drugih dijelova Hrvatske. Zato je Keravica još jednom pozvao Srbe da ostanu u svojim domovima.⁵⁰

Početkom 1997. i beogradsko Udruženje Srba iz Krajine i Hrvatske pozvalo je srpski narod u Oblasti da ne napušta svoje domove. Ako srpski narod ostane u Oblasti, on će se suočiti s problemima, no to udruženje im je, na temelju iskustva svojih članova, poručilo da će se teško pokajati ako se odluče za iseljavanje. Zato srpski narod treba ostati u svojim domovima i izboriti se za prava koja mu pripadaju po Erdutskom sporazumu, u čemu može računati na potporu Beograda i međunarodne zajednice, a time će ujedno biti osiguran i opstanak srpskog nacionalnog bića u Hrvatskoj.⁵¹

⁴⁷ B. Gradanski, “Mora se raditi brzo i efikasno”, *Vukovarske novine*, br. 76 (11. maj 1996), 1.-2.

⁴⁸ ICTY, Court Records, IT-02-54, Savezna Republika Jugoslavija, Vrhovni savet odbrane, SP Broj 7-4, 21. 8. 1996. god., Beograd, Zapisnik sa pedesetpete sednice Vrhovnog saveza odbrane održane 19. avgusta 1996. godine.

⁴⁹ MT/BR, “Izbori ključ rešenja pitanja statusa Oblasti”, *Vukovarske novine*, br. 81 (4. septembar 1996), 1.; S. Vukićević, “Različit pristup realizaciji sporazuma”, *Vukovarske novine*, br. 82 (28. septembar 1996), 1.

⁵⁰ S. Vukićević, “Borićemo se i dalje za svoja prava i ostati na ovim prostorima”, *Vukovarske novine*, br. 85 (23. novembra 1996), 1.

⁵¹ “Ako odete teško ćete se pokajati”, *Vukovarske novine*, br. 91 (4. april 1997), 1.

Mitropolit zagrebačko-ljubljanski i cijele Italije Jovan se početkom ožujka 1997. u Zagrebu sastao sa srpskim pravoslavnim svećenstvom. Tom prilikom mitropolit Jovan pozvao je stanovništvo Oblasti da ostane na svojim "vekovnim ognjištima".⁵² Krajem istog mjeseca Sveti arhijerejski sinod Srpske pravoslavne crkve održao je svoju redovnu sjednicu u Dalju, sjedištu Eparhije Osječko-poljske i baranjske. Tom prigodom patrijarh srpski Pavle je u obraćanju vjernicima i svećenicima naveo da je "ovo sada država Hrvatska", što treba poštovati, dok su i on i Sveti arhijerejski sinod srpskom narodu uputili poruku da ostanu u svojim domovima.⁵³ Vojislav Stanimirović je zatim na zasjedanju Oblasne skupštine njezinim poslanicima prenio pozdrave i blagoslov patrijarha Pavla, kao i njegovu poruku da rade na ostanku srpskog naroda na tom području, na način da mu preporuča da podignu hrvatske osobne dokumente i masovno izađu na predstojeće izbore.⁵⁴

Početkom ožujka 1997. Vojislav Stanimirović je u jednom intervjuu za hrvatski tisak izjavio da se iz Oblasti iselilo 1600 do 1700 obitelji, odnosno oko 6000 do 7000 osoba. Pri tome on nije pojasnio u kojem razdoblju je došlo do iseljenja tih osoba. Stanimirović je dodao da među onima koji su iselili ima srpskih izbjeglica iz drugih dijelova Hrvatske koji su doselili u Oblast nakon što su napustili svoje domove, ali i starosjedilačkog srpskog stanovništva. Stanimirović je ponovio da ima i slučajeva da ljudi iz Oblasti iseljavaju svoju imovinu, iako osobno ostaju na tom području.⁵⁵

Tijekom travnja 1997. u području pod prijelaznom upravom UN-a održani su izbori za hrvatska općinska i županijska tijela vlasti i za Županijski dom Hrvatskog sabora. To je ujedno značilo i gašenje tijela srpskih oblasnih vlasti. Time se i mandat UNTAES-a približavao svome kraju. U tom razdoblju srpski predstavnici nastavili su optuživati hrvatske vlasti da poduzimaju razne mjere kako bi se što više Srba iselilo s tog područja. Tako se Izvršni odbor SDSS-a u srpnju 1997. obratio stanovništvu područja pod prijelaznom upravom UN-a, navodeći da hrvatska strana tri mjeseca nakon održanih izbora izbjegava formiranje općinskih i županijskih vlasti. Samim time nema novčanih sredstava za financiranje javnih djelatnosti, a Hrvati i drugim mjerama teže umrtviti gospodarstvo područja pod prijelaznom upravom UN-a. Sve se to čini kako Srbi ne bi imali uvjeta za život, što bi ih trebalo natjerati na iseljavanje. Za-

⁵² MT/BB, "Ostati na svojim ognjištima", *Vukovarske novine*, br. 90 (15. mart 1997), 1.

⁵³ M. T., "Ostanimo i nezaboravimo ko smo", *Vukovarske novine*, br. 91 (4. april 1997), 3.

⁵⁴ "Velike greške ili...?", *Vukovarske novine*, br. 91 (4. april 1997), 3.

⁵⁵ Drago Hedl, intervju s Vojislavom Stanimirovićem, "Svi smo mi izašli iz rovova", *Feral Tribune* (Split), br. 598 (3. ožujka 1997), 18-19.

ključeno je da su Hrvati “izgubili strpljenje” jer su poduzeli “mnogo toga”, a do masovnog iseljavanja Srba ipak nije došlo.⁵⁶

SDSS je ove optužbe nedugo kasnije ponovio i u pismu upućenom prijelaznom upravitelju Kleinu. U pismu je navedeno da hrvatska strana provodi intenzivnu psihološko-propagandnu djelatnost putem svojih medija, Srbe se naziva na telefone i prijeti im se, a u područje pod upravom UNTAES-a dolaze Hrvati koji žele isprovocirati incidente. Prema mišljenju SDSS-a, sve su to bili dokazi da Hrvatska teži integrirati teritorij, ali bez srpskog stanovništva, a ako se hrvatske namjere ostvare onda se više neće moći spriječiti masovno iseljavanje Srba.⁵⁷

Predsjednik SDSS-a Vojislav Stanimirović se 25. studenog 1997. u Vukovaru sastao s Jeanom Jacquesom Gaillardom, francuskim veleposlanikom u Zagrebu. Tom prilikom Stanimirović mu je izjavio da se u posljednjih tjedan dana iz područja pod prijelaznom upravom UN-a iselila 131 srpska obitelj, što je ocijenio zabrinjavajućim. No, Gaillard se nije složio s takvom ocjenom.⁵⁸ Idućeg dana Stanimirović se sastao i s predstavnicima Promatračke misije Europske unije, a tijekom njihovih razgovora također se govorilo o “strahovanju” Srba zbog “nesigurne budućnosti”, kao i o sve većem broju onih koji iseljavaju.⁵⁹

Početak prosinca 1997. u jednom komentaru objavljenom u *Vukovarskim novinama* navedeno je da je teško vjerovati da će UNTAES biti najuspješnija misija UN-a, ako se do kraja te godine iz područja pod njegovom upravom trajno iseli najmanje polovica srpskog stanovništva. Navodno je i novog prijelaznog upravitelja Williama Walkera počeo zabrinjavati “tihi egzodus” Srba prema SR Jugoslaviji, dok je dogradonačelnik Belog Manastira Špiro Lazanica izjavio da se do kraja te godine može očekivati da će se zbog osjećaja nesigurnosti u Jugoslaviju trajno iseliti najmanje 50 % Srba. U istom je komentaru ponovljeno da svi postupci Hrvatske u dotadašnjem tijeku mirne reintegracije pokazuju da nju uopće ne zanimaju Srbi s tog područja, nego isključivo teritorij. Javna poduzeća na području pod prijelaznom upravom UN-a integrirana su u hrvatski sustav, ali stanje u njima nije povoljno. Zato Hrvatska laže da će osigurati zaposlenje za više tisuća Srba, a zapravo se u tim poduzećima provode otpuštanja. Istina je da su otpušteni Srbi dobili otpremnine, ali im one dugoročno ne mogu osigurati egzistenciju. Zato će ti Srbi,

⁵⁶ “Najvažnija politička mudrost i strpljenje”, *Vukovarske novine*, br. 96 (26. juli 1997), 2.

⁵⁷ MT/BB, “Opstrukcija vodi egzodusu”, *Vukovarske novine*, br. 97 (16. avgust 1997), 4.

⁵⁸ MO, “Iseljavanje nije zabrinjavajuća pojava”, *Vukovarske novine*, br. 102 (5. decembar 1997), 4.

⁵⁹ MO, “Neaktivnost odbora za poverenje na nižim nivoima”, *Vukovarske novine*, br. 102 (5. decembra 1997), 5.

ironično je zaključeno, živjeti od “čistog hrvatskog zraka”. Isto tako hrvatske vlasti Srbima ne isplaćuju mirovine i socijalnu pomoć, pa oni tonu u sve veće siromaštvo, dok najveća zabrinutost vlada oko onoga što će se dogoditi kada mandat UNTAES-a bude konačno završen. Na temelju svega spomenutog u komentaru je zaključeno da se može reći da hrvatsko vodstvo ipak računa da će se Srbi zauvijek iseliti i s tog područja, čime bi Hrvatska konačno postala potpuno “etnički čista”.⁶⁰

U Vukovaru se sredinom studenog 1997. pojavio i letak u kojem su “Srbi, četnici” upozoreni da se približava trenutak okončanja uprave UN-a i povratka pod hrvatsku vlast. Srbima je u letku nadalje poručeno da će biti lovljeni poput divljači i ubijani, s čime će se započeti 18. studenog te godine, na šestu godišnjicu pada Vukovara u srpske ruke. Zato im je poručeno da imaju posljednju mogućnost da “dobro” razmisle. Na kraju letka nalazio se pozdrav “Za dom spremni!” Letak su osudili i hrvatski i srpski predstavnici, dok je glasnogovornik UNTAES-a Philip Arnold izjavio da građani ne smiju dozvoliti da takvi letci utječu na njih. Novi vukovarski gradonačelnik Vladimir Štengl je u svom priopćenju također pozvao građane da ne nasjedaju takvim provokacijama, dodajući da ne vjeruje da su takav letak izradili Hrvati, koji su šest godina strpljivo čekali povratak kućama, kao ni Srbi koji kao hrvatski građani žele ostate u Vukovaru. U vezi sa spomenutim letkom u *Vukovarskim novinama* je navedeno da se neprestano ističe potreba uspostave povjerenja i pomirenja na prostorima na kojima je “nesrećni građanski rat” ostavio teške posljedice. Zato je “većina Srba” spremna “da oprost”, ali se zatim pojavljuje spomenuti letak kojem je cilj uznemiriti i zastrašiti srpski narod, kako bi ga potaknuo na “odlazak sa ovih prostora”.⁶¹

Nasuprot opisanim srpskim nezadovoljstvima hrvatski dužnosnici su u istom razdoblju davali optimistične izjave. Tako je ministar unutarnjih poslova Ivan Penić pred kraj 1997., kada je u Vukovaru preuzeo zapovjedništvo nad PPS-om, novinarima izjavio da je stanje sigurnosti na području pod upravom UNTAES-a svaki dan sve bolje i da nema razloga za iseljavanje stanovništva.⁶²

O svemu spomenutom je krajem prosinca 1997. pisao i hrvatski novinar Drago Hedl. On je naveo da nitko nema pouzdane podatke o broju Srba koji su iz područja pod prijelaznom upravom UN-a iselili u SR Jugoslaviju. Srpski predstavnici iznijeli su podatak da se u jednom danu iselilo 370 obitelji, odnosno najmanje 1000 osoba. Također je bilo podataka da se tijekom prosinca

⁶⁰ Jovica Mladenović, “Strah iseljava Srbe”, *Vukovarske novine*, br. 102 (5. decembar 1997), 3.

⁶¹ B. G., “Letak još jedan propagandi trik”, *Vukovarske novine*, br. 102 (5. decembar 1997), 2.

⁶² Ljiljana Pandža, “Prijelazna policija pod nadzorom MUP-a”, *Vjesnik* (Zagreb), 16. prosinca 1997., 1-2.

1997. iselilo nekoliko tisuća osoba, što je Hedl ipak ocijenio kao pretjeranu brojku. Problem se nalazio u činjenici što je dio stanovnika prethodno preselio svoju imovinu u Jugoslaviju, pa je njihov konačni odlazak bilo teško registrirati. Upravo je takav "tihi egzodus" bio najrašireniji. Ipak su se najviše iseljavale osobe koje nisu uspjele riješiti svoj položaj, odnosno nisu podigle hrvatske osobne dokumente. Primjerice, to su bile srpske izbjeglice iz Bosne i Hercegovine koje su po okončanju rata u toj državi utočište pronašle upravo na području pod upravom UNTAES-a. Kako je napisao Hedl, američki veleposlanik u Zagrebu Peter Galbraith ipak je bio optimističan oko cijelog tog problema. On je ocijenio da je Erdutski sporazum otvorio mogućnost da Podunavlje bude postupno vraćeno pod hrvatsku vlast. To je omogućilo da se ratne strasti primire i da se Srbi priviknu na reintegraciju. Osim toga srpsko rukovodstvo na tom području pokazalo je odgovornost i radilo na tome da srpsko stanovništvo ostane u svojim domovima. Zbog svega spomenutog Galbraith je smatrao da neće doći do masovnog iseljavanja, kao što je to bilo u "Srpskom Sarajevu" nakon potpisivanja Daytonskog mirovnog sporazuma. Galbraith je također podsjetio da Srbi koji ise u Jugoslaviju neće dobiti njezino državljanstvo, nego će imati položaj izbjeglica. Dodao je i da je životni standard u Jugoslaviji neusporedivo slabiji nego u Hrvatskoj, što je, prema njegovom mišljenju, očito trebalo biti razlog protiv iseljavanja.⁶³

Iako tijekom i nakon okončanja mirne reintegracije nije došlo do egzodusa cjelokupnog srpskog stanovništva, suprotstavljene hrvatske i srpske nacionalno-političke ideologije i neprijateljstva proizašla iz prethodnih ratnih događaja svakako nisu nestali. Početkom ožujka 1997. Vojislavu Stanimiroviću je u jednom intervjuu za hrvatski tisak postavljeno pitanje kako bi komentirao hrvatske tvrdnje da je većina Srba "uvučena" u rat i da oni žele prihvatiti hrvatsku vlast, dok suprotno misle samo "kolovođe" koje su pokrenule pobunu protiv Hrvatske. Stanimirović je odgovorio da u tome ima "dosta istine". No, dodao je da mora biti iskren i reći da je većina srpskog stanovništva, "kad je sve ovo počelo", imala želju "ostati u Jugoslaviji", to je bila "njihova želja, oni su na to polagali pravo". No, nastavio je Stanimirović, kada je Hrvatska međunarodno priznata u granicama koje je imala kao dio jugoslavenske federacije, Srbi su "shvatili" da će i istočna Slavonija ostati u Hrvatskoj. Stanimirović je dodao da ima Srba koji to i dalje ne mogu prihvatiti. Oni će se iseliti iz područja pod upravom UNTAES-a. Stanimirović je ocijenio da su takve osobe isključive jer traže da svi Srbi ostanu u Podunavlju, ili da se svi zajednički ise. No, Stanimirović je zaključio da to nije realno. Niti će svi Srbi ostati, niti će se svi iseliti. Zato se treba okrenuti "realnim opcijama", a ne onome

⁶³ <http://www.aimpress.ch/dyn/trae/archive/data/199712/71225-015-trae-zag.htm>, pristup ostvaren 14. siječnja 2012.

što je ljudima “u srcu”.⁶⁴ Rekao bih da je Stanimirović u spomenutoj izjavi bio iskren kada je opisao da srpski narod nije želio život u samostalnoj Hrvatskoj, odnosno da je želio “ostati u Jugoslaviji”, iako se iza tog pojma zapravo nalazila proširena srpska država. No, smatram, Stanimirović nije bio iskren kada je rekao da su krajinski Srbi, nakon međunarodnog priznanja Hrvatske u granicama koje je imala dok je bila federalna jedinica u sastavu Jugoslavije, “shvatili” da će ipak morati živjeti u Hrvatskoj. Naprotiv, smatram da znatan dio njih to nije shvatio sve do “Oluje”, odnosno do potpisivanja Erdutskog sporazuma, pa ni nakon toga. U tom smislu zanimljiva je izjava predsjednika Zajedničkog vijeća općina Miloša Vojnovića. On je krajem svibnja 1997., dajući objašnjenje zašto je Hrvatska dužna izdvojiti financijska sredstva za srpsko školstvo i informativni sustav u Podunavlju, među ostalim izjavio:

“Mi smo građani Republike Hrvatske i mada se za taj status nismo borili već smo u njega uvedeni, iz toga proizlaze i određena prava”.⁶⁵

Velike suprotnosti ogledale su se u hrvatskom i srpskom viđenju pada grada Vukovara u srpske ruke, odnosno, kako su smatrali Srbi, njegovog “oslobođenja”. Srbi su petu godišnjicu “oslobođenja”, 18. studenog 1996., proslavili nizom sportskih i kulturnih priredbi, održana je svečana sjednica Skupštine općine Vukovar, parastos, kao i polaganje vijenaca u “Aleji oslobodioca Vukovara”. Srpske nevladine i nestranačke organizacije u Vukovaru također su željele održati “prigodnu manifestaciju”, ali UNTAES to nije dozvolio. U vezi s ovim u *Vukovarskim novinama* zaključeno je da je UN morao popustiti pred hrvatskim pritiscima, odnosno kampanjom hrvatskih medija koji su zahtijevali da se spriječi obilježavanje “oslobođenja” Vukovara. No, UNTAES također nije dozvolio, kako bi se spriječili eventualni incidenti, da u Vukovar toga dana dođe hrvatsko izaslanstvo koje je u središtu grada željelo održati komemoraciju.⁶⁶ U komentaru u *Vukovarskim novinama* zaključeno je da je obilježavanje “oslobođenja” Vukovara u hrvatskim medijima pokrenulo “antisrpsku kampanju”. Hrvati od prijelaznog upravitelja Kleina traže da Srbima zabrani to obilježavanje, odnosno Hrvati za “sva zla proteklog građanskog rata” okrivljuju isključivo Srbe. Ako bi takvo viđenje bilo prihvaćeno, to bi značilo da se Srbi ne bi smjeli sjećati svojih poginulih. Izneseno je mišljenje da je u posljednjem ratu najviše bilo “nevinih žrtava” i tragedija je što je 1991.

⁶⁴ Drago Hedl, intervju s Vojislavom Stanimirovićem, “Svi smo mi izašli iz rovova”, *Feral Tribune* (Split), br. 598 (3. ožujka 1997), 18-19.

⁶⁵ BB, “Školska i informativna autonomija zadatak broj jedan”, *Vukovarske novine*, br. 94 (7. juni 1997), 1.

⁶⁶ S. Vukičević, “Borićemo se i dalje za svoja prava i ostati na ovim prostorima”, *Vukovarske novine*, br. 85 (23. novembra 1996), 1.

na tisuće Hrvata na kraju moralo napustiti svoje domove. No, prvo bi trebalo razjasniti sudbinu Srba, koji su “prvi poginuli u Vukovaru” i “mrtvi plivali Dunavom”, a trebalo bi podsjetiti da su nekoliko mjeseci prije “oslobođenja” grada iz njega bili protjerani upravo Srbi.⁶⁷

Godinu dana kasnije i neposredno prije konačnog okončanja mandata UNTAES-a, Srbi nisu proslavili dan “oslobođenja” Vukovara. Hrvati ipak još nisu mogli u samom gradu obilježiti njegov pad, o čemu je u novom komentaru u *Vukovarskim novinama* navedeno:

“Međutim, širom ‘lijepe’ ipak se slavila ‘šesta obljetnica okupacije Vukovara’. Na prozorima hrvatskih kuća palile su se sveće, održavane su komemorativne sednice, polagani su venci i sveće i do bola se plakalo ‘nad najvećom tragedijom hrvatskog pučanstva’. O Srbima koje su Hrvati ubijali u Vukovaru i Borovom naselju, kao i širom Republike Hrvatske ‘u ime tisućljetnog sna’ nije bilo ni reči. Jer, ubiti Srbina odavno je postalo nešto normalno u Hrvatskoj. To je kao kad se napiješ hladne vode sa izvora. Već nagodinu Srbi u gradu na Dunavu i Vuki moći će zajedno sa Hrvatima, kao složna braća, da proslave hrvatski nacionalni praznik ‘18. studeni - Dan okupacije Vukovara’ ili dan kada su [Srbi] okupirali svoja ognjišta i postali agresori u vlastitom dvorištu”.⁶⁸

Tako je, nastavljaio je komentar, Hrvatska puna “zle krvi”, u njoj se zločinci slave kao heroji, a Srbi su “agresori” i “četnici”, pa Hrvatska Srbima nudi budućnost punu “straha i neizvesnosti”:

“Možda ćeš i ti, građanine pokorni, jednog dana sa ponosom reći: ‘Ja sam Srbin, građanin Hrvatske, u kojoj uživam sva ljudska i građanska prava’. Taj dan, ukoliko uopšte postoji, jako je daleko. Hrvatska je odavno skrenula sa puta koji vodi u jedno demokratsko društvo”.⁶⁹

Isto tako srpska strana nije s odobravanjem gledala ni kada je predsjednik Tuđman tijekom mirne reintegracije posjećivao područje pod prijelaznom upravom UN-a. Tuđman je 3. prosinca 1996. prvi put posjetio Vukovar, te je prisustvovao radnom sastanku hrvatskih i srpskih predstavnika na kojem je bio i prijelazni upravitelj Klein. Ivica Vrkić, hrvatski dužnosnik zadužen za mirnu reintegraciju, u svojim će sjećanjima navesti da je Tuđmanov nena-

⁶⁷ S. Dobrić, “Srbi i pravo na sećanje”, *Vukovarske novine*, br. 85 (23. novembra 1996), 2.

⁶⁸ Jovica Mladenović, “Dan kada su Srbi okupirali vlastita dvorišta”, *Vukovarske novine*, br. 102 (5. decembar 1997), 1.

⁶⁹ Isto.

javljeni dolazak šokirao srpske predstavnike.⁷⁰ Kako su izvijestile *Vukovarske novine*, nenajavljen Tuđmanov posjet izazvao je “uznemirenost” brojnih građana, a došlo je i do “organizovanih protesta”.⁷¹ Udruženje srpskih ratnih veterana je zbog Tuđmanovog posjeta uputilo prosvjedno pismo Kleinu, u kojem je navedeno da njegov dolazak nije bio najavljen kako bi među Srbima došlo do “dodatnih zebnji i nedoumica”.⁷²

Krajem svibnja 1997. Vojislav Stanimirović, predsjednik SDSS-a, posjetio je Zagreb i sastao se s Tuđmanom. Tom prilikom najavljeno je da će Tuđman ubrzo posjetiti Beli Manastir i Vukovar. Stanimirović je ocijenio da bi te posjete trebale biti “radnog karaktera”, dok posjete u “trijumfalističkom stilu” ne bi dobro prihvatilo ni srpsko stanovništvo, ni međunarodna zajednica. U međuvremenu izabrani SDSS-ovi podžupani Osječko-baranjske i Vukovarsko-srijemske županije, Mirko Jagetić i Mirko Blagojević, također su istaknuli da bi Tuđmanov posjet trebao biti usmjeren na izgradnju međusobnog povjerenja, dok će općinski i gradski načelnici tijekom te posjete moći hrvatskom predsjedniku iznijeti probleme s kojima se susreću.⁷³ Predsjednik Tuđman posjetio je Beli Manastir 2. lipnja, a Vukovar 8. lipnja 1997. godine. U Vukovar je doputovao vlakom i održao je govor na vukovarskom željezničkom kolodvoru, dok sam grad nije posjetio.⁷⁴ *Vukovarske novine* su o Tuđmanovom posjetu tom gradu izvijestile u članku pod podrugljivim naslovom “Predsednik Hrvatske posetio železničku stanicu u Vukovaru”, a preneseno je i mišljenje Vojislava Stanimirovića da je posjet bio “svojevrsan fijasko” jer su mu, osim pedesetak Srba, prisustvovali isključivo Hrvati, što nije poticaj za hrvatsko-srpsko pomirenje.⁷⁵

Kada je riječ o Tuđmanovom osobnom gledanju na mogućnost da Srbi iz područja pod upravom UNTAES-a krenu u opće iseljavanje u SR Jugoslaviju, nedavno objavljen transkript razgovora koji je on 6. prosinca 1997. u Predsjedničkim dvorima u Zagrebu vodio s Miloradom Pupovcem pokazuje da hrvatski predsjednik nije bilo naklonjen takvom rješenju. Tuđman je na samom

⁷⁰ Ivica Vrkić, *Istočno do zapada, Politički putopisi hrvatskim istokom* (Zagreb, 1997), 219-222.

⁷¹ MT/SN, “Nisu znali za dolazak Tuđmana”, *Vukovarske novine*, br. 86 (21. decembar 1996), 2.

⁷² MT/SN, “Ogorčenje boraca”, *Vukovarske novine*, br. 86 (21. decembar 1996), 2.

⁷³ MT/BB, “Razgovori u Zagrebu korisni i konstruktivni”, *Vukovarske novine*, br. 94 (7. juni 1997), 2.

⁷⁴ Vrkić, *Istočno do zapada*, 385-397. Za govore koje je predsjednik Tuđman održao u Belom Manastiru i Vukovaru vidjeti: Dr. Franjo Tuđman, *Zna se, HDZ u borbi za učvršćenje hrvatske državne suverenosti*, Knjiga četvrta (Zagreb, 1998), 282-286, 292-298.

⁷⁵ “Predsednik Hrvatske posetio železničku stanicu u Vukovaru”, *Vukovarske novine*, br. 95 (5. juli 1997), 2.

početku razgovora rekao Pupovcu da želi uspješno riješiti probleme koji su postojali u tim posljednjim tjednima mirne reintegracije Podunavlja. Postavio je Pupovcu pitanje kakvi se to “egzodusi ponovno spremaju” među Srbima na tom području i zašto se pojavljuje taj problem. Pupovac mu je zatim objasnio što bi s hrvatske strane trebalo konkretno poduzeti da se među Srbima u Podunavlju neutralizira nepovjerenje koje bi eventualno vodilo u njihovo iseljavanje s tog područja. Tuđman je izrazio spremnost riješiti probleme na koje mu je ukazao Pupovac. No, prije nego je Pupovac naveo konkretne probleme, on je Tuđmanu kazao da se može reći da među Srbima u Podunavlju postoji “opći problem” koji može izazvati “reakcije” i koji će “sigurno i trajati još neko vrijeme”.⁷⁶ Pupovac nije objasnio o kakvom je “općem problemu” riječ, no pretpostavljam da je htio reći da srpsko stanovništvo načelno ima problem s činjenicom da će se konačno naći pod hrvatskom vlašću.

Pupovac je tijekom istog razgovora ocijenio da je najvažnije izbjeći dojam da pojedini hrvatski dužnosnici ne provode državnu politiku, odnosno Tuđmanove “javno deklarirane riječi” jer bi Srbi mogli steći dojam da je načelna politika jedno, a ona koja se provodi u stvarnosti nešto posve drugo. Na ovo je Tuđman odgovorio da će on smijeniti takve dužnosnike jer on kao hrvatski predsjednik ne vodi dvoličnu politiku. Naprotiv, on je uvijek tražio srpske predstavnike s kojima se može postići dogovor i nije želio sve ono što se dogodilo i način na koji se to dogodilo, pri čemu je mislio na prethodne ratne događaje. Zato je i od Pupovca zatražio da djeluje na Srbe da ne postavljaju pretjerane zahtjeve jer će odgovor na to biti radikalizacija među Hrvatima. Pupovac je Tuđmanu odgovorio da može biti uvjeren da će on osobno, kao i Vojislav Stanimirović, odnosno SDSS, djelovati u smjeru smirivanja i da oni kao srpski predstavnici imaju povjerenje u Tuđmana i njegovu politiku, a SDSS želi da takvo povjerenje postoji i među hrvatskim Srbima.⁷⁷

Problem “neamnestiranih”

Tijekom mirne reintegracije veliko nezadovoljstvo na srpskoj strani izazivali su hrvatski popisi Srba osumnjičenih za ratne zločine. Zapravo je službeni Zagreb, u cilju svojih napora da mirnim putem povрати vlast nad područjima koja su 1991. zauzeli Srbi, još u rujnu 1992. donio Zakon o oprostima od krivičnog progona i postupka za krivična djela počinjena u oružanim sukobima i u ratu protiv Republike Hrvatske, kojim su abolirani sudionici srpske pobune, s iznimkom onih koji su počinili ratne zločine. Abolicija je vrijedila za razdoblje od početka oružane pobune do donošenja spomenutog zakona. Početkom

⁷⁶ <http://www.vecernji.hr/vijesti/transkript-razgovora-predsjednika-tudmana-milorada-pupovca-clanak-282483>, pristup ostvaren 11. studenog 2011.

⁷⁷ Isto.

lipnja 1995. spomenuti zakon izmijenjen je u smislu da se trebao primjenjivati na sve koji su u pobuni sudjelovali do 10. svibnja te godine. Ova izmjena donesena je nakon što su početkom svibnja 1995. hrvatske snage u zapadnoj Slavoniji, tijekom operacije "Bljesak", zarobile znatan broj srpskih vojnika.⁷⁸

Kada je započeo proces mirne reintegracije Podunavlja u sastav Hrvatske, postavilo se i pitanje oprosta srpskim pobunjenicima s tog područja. Hrvatski sabor je 17. svibnja 1996. donio Zakon o oprostima počiniteljima kaznenih djela s privremeno okupiranih dijelova područja Vukovarsko-srijemske i Osječko-baranjske županije. Njime je dan oprost hrvatskim državljanima koji na spomenutim područjima imaju prebivalište ili boravište, a koji su u razdoblju od 17. kolovoza 1990. do 1. lipnja 1996. počinili kaznena djela u agresivnom ratu ili oružanoj pobuni protiv Republike Hrvatske. U slučaju da iste osobe nakon 1. lipnja 1996. počine krivična djela protiv sigurnosti Republike Hrvatske, protiv čovječnosti i međunarodnog prava ili protiv sigurnosti zračnog prometa iz Osnovnog krivičnog zakona Republike Hrvatske, krivična djela protiv Republike Hrvatske iz Krivičnog zakona Republike Hrvatske i krivična djela iz Zakona o kaznenim djelima podrivačke i terorističke djelatnosti protiv državnog suvereniteta i teritorijalne cjelovitosti Republike Hrvatske, one su gubile dodijeljeni oprost.⁷⁹

Protiv osoba kojima je dodijeljen oprost nije se trebao poduzimati kazneni progon, niti pokretati kazneni postupak. Ako je kazneni progon poduzet, on je trebao biti obustavljen, a ako je kazneni postupak pokrenut, sud ga je po službenoj dužnosti trebao obustaviti. Ako je osoba na koju se odnosi oprost lišena slobode, odlukom suda trebala je biti oslobođena. Oprost nisu mogle dobiti osobe koje su počinile kaznena djela na čiji progon je Republika Hrvatske obvezna prema odredbama međunarodnog prava. Isto tako oprost nisu mogle dobiti osobe koje su počinile određena krivična djela protiv sigurnosti Republike Hrvatske, kako su ona određena pojedinim člancima Osnovnog krivičnog zakona i Krivičnog zakona Republike Hrvatske. Također na oprost nisu mogli računati počinitelji kako su određeni u Zakonu o kaznenim djelima podrivačke i terorističke djelatnosti protiv državnog suvereniteta i teritorijalne cjelovitosti Republike Hrvatske.⁸⁰

U ljeto 1996. hrvatsko Ministarstvo pravosuđa objavilo je nepotpuni popis 811 osoba na koje hrvatska strana neće primijeniti oprost. Prijelazni upravitelj Klein je za Srpski radio Vukovar izjavio da spomenuti popis nije osobno vidio, ali je ocijenio da je netko na hrvatskoj strani taj popis zamijenio s po-

⁷⁸ Barić, *Srpska pobuna u Hrvatskoj*, 165-166.

⁷⁹ <http://hrvatska.poslovniforum.hr/nn-arhiva/0001e/01ea0.asp>, pristup ostvaren 14. siječnja 2012.

⁸⁰ Isto.

pisom umirovljenika jer se na njemu nalaze i osobe koje imaju 70 ili čak 80 godina. Dodao je da hrvatske vlasti moraju jasno odrediti tko će dobiti oprost, dok oni koji neće moraju biti optuženi za ratne zločine po međunarodnim mjerilima, te je zaključio da hrvatske vlasti imaju problema oko sastavljanja tog popisa zbog vlastite birokratiziranosti i slabe koordinacije. Zato je Klein najavio da će posjetiti Zagreb kako bi spomenuti problem bio riješen. Oštrija reakcija došla je od onih Srba čija su se imena nalazila na samom popisu. Tako je bivši predsjednik RSK i predsjednik Srpske oblasti Istočna Slavonija, Baranja i zapadni Srijem Goran Hadžić izjavio da bi mu bilo “neprijatno” da na tom popisu nema i njegovog imena, pa čak i ako je riječ o hrvatskom popisu koji je ionako “smišljen politički potez” kojim se među Srbima želi izazvati pometnja. Kako je objasnio Hadžić, hrvatski dužnosnici ne skrivaju nezadovoljstvo što se Srbi ne iseljavaju iz područja pod prijelaznom upravom UN-a, nego “tvrdoglavo ostaju na svojim ognjištima”. Zato svojim popisom, na kojem se nalaze i osobe koje, prema Hadžiću, nisu imale nikakve veze s prethodnim političkim i ratnim događajima, uzaludno žele zaplašiti Srbe i natjerati ih na iseljavanje. Na istom se spisku našlo i ime Željka Ražnatovića Arkana, komandanta Srpske dobrovoljačke garde, koja je tijekom rata imala uporište u Erdutu. On je, slično kao i Hadžić, u vezi s hrvatskim popisom izjavio:

“Ja bih se loše osećao da nisam na tom spisku gde se nalaze moji zemljaci i saborci za svete srpske ciljeve”.⁸¹

I drugi čija su se imena našla na hrvatskom popisu izjavljivali su da im se za zlo pripisuje što su branili “svoju porodicu i kuću”, odnosno da takav popis pokazuje da je u “njihovoj” odnosno hrvatskoj državi ionako “sve moguće”, ponavljajući da Hrvati žele da spomenutih 811 osoba iseli u Jugoslaviju i da time sa sobom povuku tisuće drugih Srba. Jedan od onih čije se ime nalazilo na popisu također je izjavio:

“Praveći te spiskove Hrvatska želi da unese nemir i paniku među stanovništvo, mi smo se ovde 91. godine borili po pozivu JNA protiv paravojnih snaga Hrvatske a sada po njima treba da nam sudi država koja je naknadno priznata. To što je moje ime na spisku, mene ne uzbuđuje, tako se nešto i moglo očekivati”.⁸²

Prijelazni upravitelj Klein i drugi međunarodni predstavnici tražili su od Zagreba da donese novi zakon o oprostima koji će se primjenjivati u cijeloj Hr-

⁸¹ S. Vukičević, “Bili smo uz svoj narod”, *Vukovarske novine*, br. 79 (12. juli 1996), 1.

⁸² Isto.

vatskoj, a ne samo na Srbe iz područja pod upravom UNTAES-a, kao i da sastavi konačni popis osoba koje neće dobiti oprost.⁸³

Tako je hrvatski Sabor 20. rujna 1996. donio Zakon o općem oprost. Njime je dan opći oprost od kaznenog progona i postupka počiniteljima kaznenih djela počinjenih u agresiji, oružanoj pobuni i oružanim sukobima u Hrvatskoj u razdoblju od 17. kolovoza 1990. do 23. kolovoza 1996. godine. Oprost se odnosio i na izvršenje pravomoćnih presuda koje su izrečene počiniteljima prethodno spomenutih kaznenih djela. Od oprosta su izuzeti počinitelji najtežih povreda humanitarnog prava koje imaju značajke ratnog zločina, kako su one definirane u Osnovnom krivičnom zakonu Republike Hrvatske, kao i oni koji su, po odredbama međunarodnog prava, počinili kazneno djelo terorizma.⁸⁴

Početkom 1997. pojavio se novi hrvatski popis osoba koje nisu mogle računati na oprost. Na njemu se nalazilo 170 imena. Vojislav Stanimirović je u jednom intervjuu za hrvatski tisak naveo da je i taj popis "katastrofa", odnosno da je "sramotan" za Hrvatsku jer se na njemu nalaze osobe koje ne mogu biti počinitelji ratnih zločina.⁸⁵ Poslanici Oblasne skupštine su na sjednici održanoj u Vukovaru 25. ožujka 1997. zaključili da se na tom popisu nalaze samo imena Srba iz područja pod upravom UNTAES-a, dok njime nisu obuhvaćeni Srbi iz drugih dijelova Hrvatske, pa hrvatske vlasti protiv njih i dalje mogu podići optužnice. Osim toga, na popisu se ne nalazi niti jedan Hrvat, što pokazuje da hrvatske vlasti nemaju namjeru goniti ratne zločince u vlastitim redovima. Zato bi, umjesto takvih "političkih pamfleta", jedina "prava lista" optuženih za ratne zločine bila ona koju bi potvrdio Međunarodni kazneni sud za bivšu Jugoslaviju u Haagu i koja bi sadržavala imena osoba optuženih za ratne zločine s obje sukobljene strane.⁸⁶

U tom razdoblju hrvatske vlasti su popis optuženih za ratne zločine opet revidirale, nakon čega je on sadržavao 150 imena. Taj popis predan je prijelaznom upravitelju Kleinu, koji ga je proslijedio Vojinu Šuši, oblasnom sekretaru za pravosuđe, a on je svaku osobu s popisa trebao obavijestiti da na njega neće biti primijenjen Zakon o općem oprost.⁸⁷

⁸³ Nobilo, *Hrvatski feniks*, 512.-513.

⁸⁴ Zakon o općem oprost, *Narodne novine, Službeni list Republike Hrvatske* (Zagreb), br. 80 (27. 9. 1996.).

⁸⁵ Drago Hedl, intervju s Vojislavom Stanimirovićem, "Svi smo mi izašli iz rovova", *Feral Tribune* (Split), br. 598 (3. ožujka 1997), 18-19.

⁸⁶ "Velike greške ili...?", *Vukovarske novine*, br. 91 (4. april 1997), 3.

⁸⁷ (R. I.), "Hadžić, Dokmanović i M. Stanimirović predvode listu srpskih zločinaca", *Vjesnik* (Zagreb), 19. ožujka 1997. 1-2.

Početak travnja 1997. Vukovar je posjetio hrvatski ministar pravosuđa Miroslav Šeparović, koji je sa Šušom razgovarao o primjeni Zakona o općem prostoru. Šeparović je nakon sastanka izjavio da će se sve nesuglasice oko provedbe tog zakona rješavati na tolerantan način, dok je Šuša izjavio da popis od 150 osoba optuženih za ratne zločine i dalje nije konačan i da će slučajevi pojedinih osoba čija se imena na njemu nalaze biti razmotreni. Srpski novinari ukazali su Šeparoviću da se na popisu nalaze i dvije osobe koje su u međuvremenu umrle, a u njemu je bilo i drugih pogrešaka. Šeparović je odgovorio da su takve greške moguće i da će se raditi na njihovom otklanjanju, dodavši da je moguće da će neke osobe biti skinute s popisa, dok će se na njemu pojaviti neka nova imena. No, dodao je Šeparović, sve osobe na koje neće biti primijenjen opći oprost bit će upoznate s dokazima koji protiv njih postoje, a ako budu izvedene pred sud imat će pošteno suđenje pod međunarodnim nadzorom.⁸⁸

I nakon svih kraćenja popisa osoba optuženih za ratne zločine na njemu se i dalje nalazilo ime Gorana Hadžića. On je izjavio da ga to posebno ne zabrinjava, dodajući da mu je poznato da su hrvatske vlasti optužnicu protiv njega u prosincu 1996. dostavile i Međunarodnom kaznenom sudu za bivšu Jugoslaviju u Haagu. Hadžić je zaključio da je sve to “smešno i neozbiljno”, a hrvatski popis optuženih za ratne zločine općenito je ocijenio “sramotom”, kako za hrvatske vlasti, tako i za prijelaznog upravitelja Kleina, koji ga je prihvatio. Hadžić je ocijenio da je “barem” 90 % osoba s tog popisa na njega “praktično zalutalo”, ponovivši da je cilj Hrvatske da s tim popisom izvrši pritisak na Srbe, kako bi oni krenuli u “novi egzodus”.⁸⁹

U jednom komentaru objavljenom u *Vukovarskim novinama* sredinom travnja 1997. navedeno je da i međunarodni i jugoslavenski stručnjaci smatraju da je hrvatski popis optuženih za ratne zločine neutemeljen. Ipak ga je Klein prihvatio, a Srbi čija se imena nisu nalazila na popisu pomislili su da su sigurni. No, popis se zapravo odnosio samo na Srbe iz područja pod upravom UNTAES-a, a ne i na Srbe iz drugih dijelova Hrvatske koji trenutno žive na području pod prijelaznom upravom UN-a. Osim toga i hrvatske vlasti izjavile su da spomenuti popis nije konačan i da imena nekih osoba s njega mogu biti uklonjena, dok neka druga imena i dalje mogu biti na njega uvrštena. Tako je u komentaru ironično zaključeno da je svaki Srbin amnestiran dok mu hrvatska policija ne priopći suprotno. Zbog svega ovoga i Klein gubi autoritet, pa bi on trebao osigurati “stvarnu listu ratnih zločinaca” koju će potvrditi Haški sud.⁹⁰ Drukčije je o ovom problemu razmišljao američki veleposlanik u Hrvatskoj

⁸⁸ S. Vukičević, “Lista nije konačna?”, *Vukovarske novine*, br. 91 (4. april 1997), 2.

⁸⁹ S. V., “Ja sam na toj listi”, *Vukovarske novine*, br. 91 (4. april 1997), 2.

⁹⁰ B. R., “Hrvatska vlada još jednom obmanula Klajna ali i građane Oblasti”, *Vukovarske novine*, br. 92 (26. april 1997), 3.

Peter Galbraith. I on je kritizirao hrvatski popis, navodeći da nije jasno hoće li biti još optuženih za ratne zločine među Srbima koji nisu iz Podunavlja, a također je primijetio da na popisu ima grešaka u podacima. S druge strane Galbraith je ocjenjivao da su te greške razumljive, a sam broj od 150 optuženih smatrao je “malim”.⁹¹

Tijekom priprema za drugi Tuđmanov posjet Vukovaru, hrvatski predstavnici naglašavali su da hrvatski predsjednik tom prilikom želi srpskom stanovništvu objaviti “opći oprost”. No, upravo zato jer hrvatska javnost smatra da su njezine vlasti previše popustljive prema Srbima, Tuđman taj oprost treba objaviti u Vukovaru.⁹² Kada je Tuđman 8. lipnja 1997. posjetio Vukovar on je u svom govoru među ostalim rekao:

“Hrvatsko vrhovništvo, ja kao predsjednik i Hrvatska vlada, dali smo opći oprost, amnestiju i pomilovanje za sve one koji nisu počinili ratne zločine i okvarili svoje ruke izravno krvlju. I budite uvjereni nikada daljih nekakvih popisa za sudske progone neće biti. Ali, razumije se, očekujemo puno povjerenje i punu vašu suradnju (...).”⁹³

No, srpska strana nije smatrala da su problemi po ovom pitanju nestali. Kada je 14. lipnja 1997. srpska delegacija iz područja pod prijelaznom upravom UN-a sa zagrebačkog aerodroma trebala otputovati na razgovore u Vijeću Europe u Strasbourgu, vođa delegacije Miloš Vojnović, predsjednik Zajedničkog vijeća općina, je nakon pregleda putovnice odveden na informativni razgovor, dok su i drugi članovi srpske delegacije bili izloženi “nizu neugodnih i provokativnih pitanja”. SDSS i Zajedničko vijeće općina su zbog ovoga uputili oštar prosvjed hrvatskim vlastima, UNTAES-u i Vijeću Europe, u kojem su naveli da hrvatska policija takvim postupcima zastrašuje i maltretira građane s područja pod upravom UNTAES-a. Takvi postupci pokazuju da se Zakon o općem oprost ne provodi i da se nije odustalo od “progona” Srba. Zato se ni Srbi koji su u međuvremenu podigli hrvatske osobne dokumente ne mogu osjećati sigurnima.⁹⁴ I Vojislav Stanimirović je ocijenio da je privođenje Vojnovića “sramota” za hrvatsko pravosuđe i policiju među kojima očitito ne postoji zadovoljavajuća koordinacija.⁹⁵

⁹¹ S. Vukičević, “Poruka Srbima da izađu na izbore”, *Vukovarske novine*, br. 91 (4. april 1997), 3.

⁹² Vrkić, *Istočno do zapada*, 390.

⁹³ Tuđman, *Zna se, HDZ u borbi za učvršćenje hrvatske državne suverenosti*, Knjiga četvrta, 293.

⁹⁴ M.T./B.B., “Još jedno šikaniranje srpske delegacije u Zagrebu”, *Vukovarske novine*, br. 95 (5. juli 1997), 4.

⁹⁵ “Lista neamnestiranih suspendovana”, *Vukovarske novine*, br. 95 (5. juli 1997), 3.

Pripadnici UNTAES-a su 27. lipnja 1997. uhitili Slavka Dokmanovića, bivšeg predsjednik Skupštine općine Vukovar. Kako sam naveo u prvom dijelu ovog rada, Dokmanović je od kraja 1995. bio i predsjednik Savjeta Srijemsko-baranjske oblasti, tijela koje je početkom 1996. prestalo djelovati, a ubrzo je smijenjen i s dužnosti predsjednika vukovarske općine. Početkom 1997. srpska Oblasna skupština oduzela je Dokmanoviću poslanički mandat, kao jednom od poslanika koji uopće nije sudjelovao u njezinom radu. Zapravo se Dokmanović preselio u Vojvodinu, što se, među ostalim, povezivalo s njegovim neslaganjem s mirnom reintegracijom. U međuvremenu je Međunarodni kazneni sud za bivšu Jugoslaviju u Haagu poveo istragu zbog ubojstava Hrvata na Ovčari, do kojih je došlo u studenom 1991., nakon srpskog zauzimanja Vukovara, a Dokmanović je bio jedan od osumnjičenih. On je 27. lipnja 1997. iz Vojvodine krenuo u Vukovar, kako bi tamo razgovarao s istražiteljima Haaškog suda i pred njima razjasnio svoj položaj. No, kada je prešao na hrvatski teritorij uhitili su ga pripadnici UNTAES-a i on je odmah prebačen u pritvor Haaškog suda. Budući da se i Dokmanović nalazio na hrvatskom popisu osoba optuženih za ratne zločine, na srpskoj strani pojavio se strah da bi UNTAES na sličan način mogao uhititi i druge osobe s tog popisa. No, UNTAES je priopćio da je Dokmanovića uhitio u skladu s obavezom suradnje s Haaškim sudom, dok on neće uhićivati osobe koje se nalaze na hrvatskom popisu optuženih za ratne zločine.⁹⁶

Povodom uhićenja Dokmanovića sastala su se vodstva SDSS-a i Zajedničkog vijeća općina, nakon čega je izdano priopćenje koje su potpisali predsjednik SDSS-a Vojislav Stanimirović i predsjednik Zajedničkog vijeća općina Miloš Vojnović. U njemu je navedeno da je uhićenje Dokmanovića izazvalo “zaprepaštenje i zabrinutost” građana koji žive na području pod upravom UNTAES-a. Odbačene su sve optužbe da je Dokmanović odgovoran za “događanja” do kojih je došlo u studenom 1991. u vukovarskoj bolnici i na Ovčari. U priopćenju je istaknuta spremnost da svi počinitelji ratnih zločina budu pozvani na odgovornost, ali se ta odgovornost ne može temeljiti na “insinucijama i političkim manipulacijama”. UNTAES je uhitio Dokmanovića iako je on bio na putu za Vukovar, gdje se trebao sastati s istražiteljima Haaškog suda. Zato je od Kleina zatraženo da cijeli slučaj bude razjašnjen jer ni SDSS niti Zajedničko vijeće općina, kao ni srpski narod u Hrvatskoj neće prihvatiti da hrvatske vlasti, a sada i Međunarodni kazneni sud za bivšu Ju-

⁹⁶ <http://www.aimpress.ch/dyn/trae/archive/data/199707/70702-012-trae-zag.htm>, pristup ostvaren 2. siječnja 2011. O tome kako je srpska Oblasna skupština oduzela poslanički mandat Dokmanoviću vidjeti: BR/BB, “Masovno prihvatiti hrvatsko državljanstvo”, *Vukovarske novine*, br. 88 (1. februar 1997), 1.

goslaviju, za sve ratne strahote osuđuju isključivo Srbe, a ne kako to “pravda zahteva”, sve one koji su zaista počinili ratne zločine.⁹⁷

Ipak je srpska strana u tom razdoblju mogla biti zadovoljna jer je hrvatski popis Srba iz Podunavlja optuženih za ratne zločine u međuvremenu ponovno skraćen. Vojislav Stanimirović je početkom srpnja 1997. izjavio srpskim medijima da raspolaže podatkom da je Ministarstvo pravosuđa u Zagrebu suspendiralo postojeći popis optuženih za ratne zločine, a Stanimirović je procijenio da će se na novom i konačnom popisu nalaziti manje od deset osoba za koje postoje stvarni dokazi o počinjenim ratnim zločinima.⁹⁸

Krajem srpnja 1997. predsjednik Zajedničkog vijeća općina Miloš Vojnović uputio je pisma prijelaznom upravitelju Kleinu i hrvatskom predsjedniku Tuđmanu. U tim pismima Vojnović je iznio nezadovoljstvo slabom provedbom Zakona o općem oprost. Naveo je da postoje novi slučajevi da hrvatski građani srpske nacionalnosti, primjerice kada podižu hrvatske osobne dokumente, saznaju da protiv njih postoje optužbe ili čak presude za ratne zločine, iako se ne nalaze na hrvatskom popisu Srba protiv kojih postoje takve optužbe. Isto tako protiv nekih Srba i dalje traje istraga ili su i pravomoćno osuđeni za krivična djela koja bi trebala biti obuhvaćena općim oprostom. Zato je Vojnović zatražio od Kleina i Tuđmana da se provede dio Rezolucije 1120 Vijeća sigurnosti UN-a od 14. srpnja 1997. u kojem se traži dosljedna provedba Zakona o općem oprost, okončanje svih istraga o ratnim zločinima i sveobuhvatna raščlamba svih optužbi za ozbiljne povrede međunarodnog humanitarnog prava.⁹⁹ Zaista je Klein u vezi s Rezolucijom 1120 uputio pismo predsjedniku Tuđmanu, u kojem je, među ostalim, zatražio da se u prisutnosti predstavnika Srba iz Podunavlja i UNTAES-a pregledaju sve optužnice protiv osoba optuženih za ratne zločine.¹⁰⁰

Zapravo se u ljeto 1997. hrvatski popis Srba iz Podunavlja optuženih za ratne zločine smanjio na samo 20, odnosno, prema nekim podacima, 30 imena.¹⁰¹

Krajem rujna 1997. Hrvatsku je posjetio američki veleposlanik David John Scheffer, posebni izaslanik američkog predsjednika za pitanje ratnih zlo-

⁹⁷ “Još jedan slučaj zastrašivanja stanovništva Oblasti”, *Vukovarske novine*, br. 95 (5. juli 1997), 1.

⁹⁸ “Lista neamnestiranih suspendovana”, *Vukovarske novine*, br. 95 (5. juli 1997), 3.

⁹⁹ BR, “Zatražena dosljedna primena zakona o amnestiji”, *Vukovarske novine*, br. 96 (26. juli 1997), 1.; MT/BB, “Zakon o amnestiji kamen spoticanja”, *Vukovarske novine*, br. 96 (26. juli 1997), 3.

¹⁰⁰ “Nastavak procesa u 29 tačaka”, *Vukovarske novine*, br. 97 (16. avgust 1997), 1.

¹⁰¹ “Ministarstvo pravosuđa ne ispunjava obaveze”, *Vukovarske novine*, br. 97 (16. avgust 1997), 2.

čina. Scheffer je tijekom razgovora s hrvatskim ministrom vanjskih poslova Matom Granićem ukazao da hrvatski popis osoba na koje neće biti primijenjen opći oprost mora biti konačno dovršen i oko njegovog sadržaja ne smije biti nejasnoća. Scheffer je zatim posjetio i Vukovar gdje se sastao s Milošem Vojnovićem, predsjednikom Zajedničkog vijeća općina. Tada je Vojnović izjavio da je hrvatski Zakon o općem oprostima načelno dobar, ali se problem nalazi u tome što se ne provodi doslovno i cjelovito. Tako i dalje ima slučajeva da hrvatska policija uhićuje Srbe iz područja pod upravom UNTAES-om kada oni dolaze u druge dijelove Hrvatske, iako se njihovo ime ne nalazi na službenom popisu optuženih za ratne zločine. Vojnović je spomenuo i primjer sela Šodolovci čiji se stanovnici navodno masovno iseljavaju u Srbiju zato jer se 16 njihovih sumješтана nalazi na popisu osoba koje neće dobiti opći oprost.¹⁰²

Krajem listopada 1997. na adrese pojedinaca i ustanova na području pod prijelaznom upravom UN-a stigla su pisma koja je navodno uputio Međunarodni kazneni sud za bivšu Jugoslaviju u Haagu. Takvo pismo upućeno je i komesaru Civilne policije UN-a za to područje, a u njemu su zatraženi podaci o 178 Srba iz Podunavlja. No, Haaški sud opovrgnuo je da je uputio to pismo. Istovremeno su na pojedine adrese stigle i dopisnice Ureda civilnih poslova UNTAES-a, u kojima se određene osobe pozivalo da što prije isele. Predstavnici UNTAES-a također su opovrgli da su poslali takve dopisnice, zaključujući da to predstavlja pokušaj uznemiravanja stanovništva, što ide na štetu uspješnog okončanja mirne reintegracije.¹⁰³ Vojislav Stanimirović ocijenio je da je riječ o falsifikatima koje je izradila hrvatska strana, te je zaključio da je za Srbe u Podunavlju najvažnije sačuvati "prisebnost duha" i ne reagirati na takve provokacije Hrvata koji "nikako ne mogu da se pomire" s činjenicom da je na tom području ostalo živjeti više od 100.000 Srba, što hrvatskoj strani "apsolutno ne ide u račun".¹⁰⁴

Vrlo je vjerojatno da su spomenuta provokativna pisma i dopisnice stizale s hrvatske strane kako bi se među Srbima stvorio osjećaj da i Haaški sud protiv njih priprema nove istrage i optužnice, što bi ih navelo da se isele u SR Jugoslaviju. No, ako je suditi prema transkriptu razgovora koji je 6. prosinca 1997. predsjednik Tuđman vodio s Milorodom Pupovcem, može se zaključiti da hrvatski predsjednik nije stajao iza takvih provokacija. Naprotiv, Tuđman je tijekom tog razgovora pokazao spremnost da se riješe problemi koji su postojali u posljednjim tjednima mirne reintegracije. Pupovac je Tuđmanu naveo

¹⁰² MT/BB, "Amerika želi mirnu budućnost Srba", *Vukovarske novine*, br. 99 (26. septembar 1997), 1.

¹⁰³ "Osnovni cilj - prestrašiti stanovništvo", *Vukovarske novine*, br. 98 (10. septembar 1997), 3.

¹⁰⁴ B. Tomić, "Konstantan pritisak na psihu stanovništva", *Vukovarske novine*, br. 98 (10. septembar 1997), 2.

da se veliki problem nalazi u primjeni Zakona o općem oprost. Dio hrvatskih županijskih sudova upravo je u tom razdoblju aktivirao dio optužnica iz 1992. i 1993. za ratne zločine koje su počinili Srbi. Tuđman je odgovorio da je za to čuo, “kosa mi se digla i rekao sam da smijene toga”, odnosno onoga tko je odgovoran za takav postupak hrvatskih sudova. Pupovac je nadalje naveo da su te optužnice aktivirali županijski sudovi u Bjelovaru, Gospiću, Osijeku i Sisku. Županijski sud u Osijeku aktivirao je “pitanje” Dalja, što je obuhvaćalo optužnice protiv 27, kako je naveo Pupovac, “najuglednijih” Srba iz tog mjesta. Slične optužnice aktivirane su i na Županijskom sudu u Gospiću, što je obuhvatilo i jednog srpskog izbjeglicu koji se u međuvremenu vratio na to područje. To je opet imalo negativan učinak na druge srpske izbjeglice koje su se namjeravale vratiti svojim kućama u Lici. Pupovac je naveo da je i problem u tome što osobe koje su obuhvaćene Zakonom o općem oprost imaju problema kada žele podići hrvatske putovnice. Iako su prethodno regulirali hrvatsko državljanstvo, pri podizanju putovnice izjavljuje im se da je ne mogu podići zbog određenih članaka Osnovnog krivičnog zakona, što kod Srba “izaziva strah”. Tuđman je zaključio da je sve to suprotno hrvatskoj politici i da će za probleme s podizanjem putovnica izdati potrebne naredbe. Zaključio je da je to “glupost” jer na izdavanju putovnica može raditi “nekakav ili formalist ili hrvatski kruti nacionalist” koji nekom Srbinu ne želi izdati taj dokument.¹⁰⁵

Problem srpskih izbjeglica u području pod upravom UNTAES-a

Na području pod upravom UNTAES-a živio je i znatan broj srpskih izbjeglica iz drugih dijelova Hrvatske. Oni su na to područje stigli tijekom ratnih događaja iz 1991. godine, ili kasnije.¹⁰⁶ Novi val srpskih izbjeglica stigao je na to područje nakon hrvatskih vojnih operacija “Bljesak” i “Oluja”. Neposredno nakon potpisivanja Erdutskog sporazuma vodstvo Srijemsko-baranjske oblasti radilo je na tome da se na to područje nasele srpske izbjeglice iz drugih dijelova Hrvatske koje su tada bile smještene u SR Jugoslaviji. Ocjenjivalo se da je ratno stanje okončano, što otvara i mogućnost oživljavanja gospodarstva. Zato je Oblasti potrebna radna snaga koja se može pronaći upravo među srpskim izbjeglicama. Za smještaj izbjeglica u Oblasti trebalo je pokrenuti i obnovu u ratu uništenih stambenih objekata.¹⁰⁷

Tako je Izvršno vijeće Srijemsko-baranjske oblasti tijekom siječnja 1996. istaknulo da je jedan od njegovih glavnih zadataka osigurati smještaj za srpske

¹⁰⁵ <http://www.vecernji.hr/vijesti/transkript-razgovora-predsjednika-tudmana-milorada-pupovca-clanak-282483>, pristup ostvaren 11. studenog 2011.

¹⁰⁶ Barić, *Srpska pobuna u Hrvatskoj*, 424.

¹⁰⁷ S. Vukičević, “Oformljen Kabinet IV SBO”, *Vukovarske novine*, br. 70 (11. januar 1996), 1.

izbjeglice iz bivših zapadnih dijelova RSK, koji se trenutno nalaze u SR Jugoslaviji, a žele se naseliti u Oblast.¹⁰⁸ Izvršno vijeće odredilo je da te izbjeglice trebaju preuzeti nove osobne dokumente koje im je trebao izdati Sekretarijat unutrašnjih poslova u Vukovaru.¹⁰⁹ Također je trebalo izvršiti i reviziju stambenih objekata u Oblasti, kako bi se dio njih iskoristio za smještaj izbjeglica. U vezi s ovim navodilo se da te Srbe nitko neće moći iseliti iz objekata u koje će biti smješteni, dok im ne bude osiguran drugi smještaj, ili dok za imovinu koju su izgubili odlaskom u izbjeglištvo ne dobiju pravednu naknadu.¹¹⁰

Vijesti o naseljavanju srpskih izbjeglica ubrzo su izazvale nezadovoljstvo hrvatske strane, koja je smatrala da Srbi time na području pod prijelaznom upravom UN-a žele u svoju korist promijeniti predratni sastav stanovništva. No, predstavnici Srijemsko-baranjske oblasti izjavljivali su da Erdutski sporazum predviđa da se srpske izbjeglice iz drugih dijelova Hrvatske mogu vratiti svojim kućama, također mogu dobiti nadoknadu za svoju imovinu, a isto tako postoji mogućnost da se trajno nasele u Oblasti.¹¹¹

Nema sumnje da je srpsko oblasno rukovodstvo namjeravalo na to područje naseliti što više srpskih izbjeglica kako bi ojačali svoj položaj. U najboljem slučaju njihovim trajnim naseljavanjem promijenio bi se sastav stanovništva na tom području, što bi srpskoj strani olakšalo težnje da Oblast nakon integracije u sastav Hrvatske zadrži položaj autonomne jedinice. O planovima za ostvarenje takve autonomije pisao sam u prvom dijelu ovog rada, a srpska ih strana u konačnici nije mogla ostvariti. Isto tako srpska strana je problem tih izbjeglica uvijek mogla iskoristiti kao argument u pregovorima s međunarodnim predstavnicima i hrvatskim vlastima. Same srpske izbjeglice smještene u području pod upravom UNTAES-a su početkom 1996. isticale da će se vratiti svojim kućama u zapadnim dijelovima Hrvatske samo uz jamstva međunarodne zajednice, kao i pod uvjetom da Hrvatska promijeni svoj Ustav, tako da Srbi ponovno budu "državotvoran narod", a ne nacionalna manjina, čime će određena područja Hrvatske ponovno biti "srpska".¹¹² U drugim slučajevima te su izbjeglice navodile da će se vratiti svojim domovima isključivo ako je riječ o "kolektivnom povratku" prema planu koji će izraditi oni sami.

¹⁰⁸ S. Vukičević, "Unaprediti informisanje i smestiti doseljena lica", *Vukovarske novine*, br. 71 (1. februar 1996), 1.

¹⁰⁹ S. Vukičević, "Razmatranje programa resornih sekretarijata", *Vukovarske novine*, br. 71 (1. februar 1996), 1.

¹¹⁰ B. Rkman, "'Stop' za hrvatsku policiju", *Vukovarske novine*, br. 72 (17. februar 1996), 1.

¹¹¹ B. Rkman, "Počeo mandat UNTAES-a", *Vukovarske novine*, br. 71 (1. februar 1996), 3.; (TANJUG), "Pridržavaćemo se svake tačke sporazuma", *Vukovarske novine*, br. 72 (17. februar 1996), 1.

¹¹² B. P., "Promena hrvatskog ustava i garancije međunarodne zajednice - ključni uslovi za povratak Srba", *Vukovarske novine*, br. 73 (15. mart 1996), 2.

Pri tome se isticalo da “sadašnji hrvatski režim” ne može ispuniti uvjete za povratak srpskih izbjeglica, ali zato međunarodna zajednica mora raditi na promjeni trenutne hrvatske vlasti.¹¹³

Međunarodna zajednica načelno se zalagala da se sve izbjeglice vrate svojim kućama. To je značilo dvosmjernan povratak izbjeglica, odnosno da se na područje pod upravom UNTAES-a vrate Hrvati koji su to područje napustili ili su s njega prognani 1991. i kasnije tijekom postojanja RSK, dok su se srpske izbjeglice smještene na tom području trebale vratiti svojim domovima u zapadnim dijelovima Hrvatske. Vijeće sigurnosti UN-a je u Rezoluciji 1079 od 15. studenog 1996. i od Zagreba i od srpskih vlasti na području pod upravom UNTAES-a zatražilo da omoguće dvosmjerni povratak izbjeglica.¹¹⁴ Tijekom 1996. predstavnici UNTAES-a radili su na “pilot programima” povratka izbjeglica, odnosno Srba u zapadnu Slavoniju i Hrvata i Mađara u neka sela na području pod upravom UNTAES-a.¹¹⁵

Zapravo je u tom razdoblju u međunarodnoj zajednici raslo nezadovoljstvo prema službenom Zagrebu zbog nemogućnosti da se ostvari povratak srpskih izbjeglica u područja koja je Hrvatska vojska oslobodila tijekom 1995. godine. Glavni tajnik UN-a Boutros Boutros Ghali ocjenjivao je da na tim područjima, posebno oko Knina, vlada “klima bezakonja”. Hrvatske vlasti ne poduzimaju odgovarajuće mjere kako bi u tim krajevima bila uspostavljena zadovoljavajuća sigurnost, pa ima primjera različitih oblika nasilja nad Srbima koji tamo žive. Na ta se područja do tada vratilo 9000 Srba, ali se samo četvrtina od tog broja zapravo odlučila za povratak kućama, dok su se ostali smjestili kod rođaka u drugim dijelovima Hrvatske. Tako je ukupan broj srpskih povratnika vrlo mali, uglavnom je bila riječ o starijim osobama, dok mjese hrvatske vlasti onemogućavaju povratak drugim srpskim izbjeglicama.¹¹⁶

Početkom 1997. prijelazni upravitelj Klein i visoka povjerenica UN-a za izbjeglice Sadako Ogata sporazumjeli su se s predsjednikom Tuđmanom da će se omogućiti dvosmjerni povratak izbjeglica, odnosno Hrvata u Podunavlje i srpskih izbjeglica smještenih u Podunavlju u njihove domove u drugim dijelovima Hrvatske. Nakon toga su hrvatski dužnosnici i predstavnici UNTAES-a i Visokog povjerenika UN-a za izbjeglice (United Nations High Commissio-

¹¹³ B. R., “Posljednji bastion odbrane ljudskog dostojanstva”, *Vukovarske novine*, br. 75 (20. april 1996), 2.

¹¹⁴ <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N96/322/26/PDF/N9632226.pdf?OpenElement>, pristup ostvaren 9. siječnja 2011.

¹¹⁵ D. Radović, “Ostanite ovde!”, *Vukovarske novine*, br. 77 (31. maj 1996), 4.; S. Mandić, “Prvi put na sednici hrvatske Vlade u Osijeku”, *Vukovarske novine*, br. 86 (21. decembar 1996), 4.

¹¹⁶ “U Hrvatskoj vlada bezakonje prema Srbima”, *Vukovarske novine*, br. 81 (4. septembar 1996), 1.

ner for Refugees, UNHCR) 23. travnja 1997. u Osijeku potpisali Sporazum o operativnim postupcima povratka izbjeglica. U skladu s tim sporazumom osnovana je Zajednička radna skupina sastavljena od predstavnika hrvatske Vlade, UNTAES-a i UNHCR-a, koja je trebala raditi na dvosmjernom povratku izbjeglica. Operativni postupci povratka predviđali su da srpske izbjeglice u Podunavlju moraju podići hrvatske osobne dokumente i zatim se prijaviti hrvatskom Uredu za prognanike i izbjeglice. Hrvatske vlasti trebale su provjeriti je li se protiv tih Srba vodi krivični postupak za ratne zločine. Ured za prognanike i izbjeglice trebao je u roku od 15 dana srpskom povratniku izdati potvrdu o planu povratka i s njim je trebao dogovoriti kako će se taj plan ostvariti, što je trebalo provesti u suradnji hrvatskih vlasti i predstavnika UN-a. Istovremeno su se i hrvatske izbjeglice iz Podunavlja trebale prijavljivati nadležnim hrvatskim uredima kako bi ostvarile svoje pravo na povratak i obnovu svojih domova.¹¹⁷

U skladu s operativnim postupcima povratka, srpske izbjeglice iz Podunavlja koje imaju hrvatske osobne dokumente mogle su se vratiti svojim kućama. No, postojale su i druge mogućnosti kako će oni ostvariti svoj povratak. Oni su mogli biti spojeni sa svojim obiteljima koje su živjele u Hrvatskoj. U slučaju da im je dom oštećen u ratnim događajima, hrvatske vlasti trebale su osigurati njegovu obnovu, dok su srpski povratnici za to vrijeme u vlastitoj organizaciji mogli biti privremeno smješteni kod svojih rođaka ili prijatelja. Ako takav smještaj ne mogu organizirati, privremeni smještaj trebale su im osigurati hrvatske vlasti. Hrvatska je u rujnu 1995., neposredno nakon "Oluje", donijela Zakon o privremenom preuzimanju i upravljanju određenom imovinom. On se odnosio na napuštenu imovinu Srba koji su tijekom "Oluje" napustili svoje domove. Tim zakonom ta imovina mogla je biti dana na privremeno korištenje drugim osobama, odnosno hrvatskim prognanicima i izbjeglicama, hrvatskim povratnicima čija je imovina na oslobođenim područjima bila uništena ili oštećena, hrvatskim ratnim invalidima, obiteljima poginulih ili nestalih hrvatskih vojnika, kao i drugim hrvatskim građanima koji na područjima oslobođenima u "Oluji" obavljaju djelatnosti nužne za sigurnost, obnovu i razvoj tih područja. Operativni postupci povratka srpskih izbjeglica iz Podunavlja predviđali su da se, u slučaju da je njihova imovina spomenutim zakonom dodijeljena na privremeno korištenje, za srpske povratnike osigura zamjenski smještaj, dok ne bude moguć njihov povratak u svoje domove. Međunarodna zajednica je u financijskom smislu trebala pomoći povratak srpskih izbjeglica iz područja pod prijelaznom upravom UN-a u druge dijelove Hrvatske.¹¹⁸

¹¹⁷ Miroslava Rožanković, "Što sadrži Sporazum Vlade, UNHCR-a i UNTAES-a o dvosmjernom povratku Hrvata i Srba", *Vjesnik* (Zagreb), 23. svibnja 1997., 3. Za puni tekst sporazuma o operativnim postupcima dvosmjernog povratka izbjeglica vidjeti: "Dokumenti: Sporazum Vlade RH s UNTAES-om i UNHCR-om", *Vjesnik* (Zagreb), 24. svibnja 1997., 6.

¹¹⁸ Isto.

Do ozbiljnog incidenta sa srpskim povratnicima u zapadne dijelove Hrvatske došlo je u okolici Hrvatske Kostajnice, u razdoblju od 13. do 16. svibnja 1997. godine. Prema podacima Hrvatskog helsinškog odbora u više sela na tom području došlo je do napada na srpske povratnike i njihovu imovinu. Srbe su napali izbjegli bosansko-hercegovački Hrvati koji su bili smješteni na tom području. Oni su demolirali ili uništili više od 100 srpskih kuća u spomenutim selima, a više Srba je maltretirano i pretučeno. Srpskim povratnicima također su oduzimani i uništavani hrvatski osobni dokumenti.¹¹⁹

Hrvatsko izaslanstvo na čelu s ministrom vanjskih poslova Matom Granićem je 15. svibnja 1997. u Washingtonu održalo sastanak s američkom državnom tajnicom Madeleine Albright. Tom prilikom razgovaralo se i o američkom zahtjevu da Hrvatska omogući da se u nju vrate sve izbjeglice i prognanici. Albright je također izrazila "ozbiljnu zabrinutost" zbog nasilja nad Srbima do kojeg je upravo tada došlo na području Hrvatske Kostajnice, te je izjavila da očekuje da će hrvatske vlasti žurno kazniti odgovorne za to nasilje, kao i da će spriječiti da u budućnosti bude sličnih incidenata.¹²⁰ Da između Washingtona i Zagreba postoje ozbiljna neslaganja, i to upravo po pitanju povratka izbjeglica, potvrđuje i istup ministra vanjskih poslova Granića od 21. svibnja, kada je izjavio da će Hrvatska radije pričekati s priključenjem euroatlantskim integracijama, nego prihvatiti traženja dijela međunarodne zajednice koja su suprotna hrvatskim interesima. U komentaru koji je u vezi s ovom izjavom objavljen u službenom hrvatskom tisku navedeno je da Granićeva izjava predstavlja odgovor na "ucjene" koje Washington upućuje Zagrebu, a riječ je o američkom zahtjevu da se u Hrvatsku vrate sve srpske izbjeglice, ne samo one koje se nalaze u području pod prijelaznom upravom UN-a u Podunavlju, nego i one koje su trenutno smještene u Bosni i Hercegovini (Republici Srpskoj) i SR Jugoslaviji.¹²¹

I američki veleposlanik u Zagrebu Peter Galbraith "pripremio" je da će, ako Hrvatska ne dozvoli povratak svim srpskim izbjeglicama, mirna reintegracija Podunavlja biti usporena, a mandat UNTAES-a produžen. Isto tako povratak svih izbjeglica bit će i preduvjet da Hrvatska postane članica Partnerstva za mir, NATO saveza i Europske unije. Zbog toga je Galbraith sporazum o operativnim postupcima povratka od 23. travnja 1997. ocijenio važnim, ali "nedovoljnim". U službenom hrvatskom tisku ovakvi zahtjevi ocijenjeni su nepravednima jer se pokazuje briga isključivo za povratak srpskih izbjeglica, ali ne i za povratak Hrvata u Podunavlje. Pomoćnik hrvatskog ministra

¹¹⁹ BR/BB, "Protest rukovodstva SDSS-a povodom nasilja nad Srbima u okolini Hrvatske Kostajnice", *Vukovarske novine*, br. 94 (7. juni 1997), 3.

¹²⁰ (Hina), "Granić - Albright o povratku izbjeglica i provedbi Dayton", *Vjesnik* (Zagreb), 16. svibnja 1997., 1-2.

¹²¹ Marko Barišić, "Granićev odgovor", *Vjesnik* (Zagreb), 23. svibnja 1997., 1.

obnove i razvitka Stjepan Šterc, koji je s hrvatske strane potpisao Sporazum o operativnim postupcima povratka izbjeglica, u vezi s ovim je izjavio da će hrvatska strana poštovati taj sporazum. Hrvatska strana također će raditi na izbjegavanju incidenata do kakvih je došlo na području Hrvatske Kostajnice. S druge strane Šterc je ukazao na to da su se Srbi na kostajničko područje vratili u "nečijoj privatnoj režiji", ne poštujući odredbe sporazuma o dvosmjernom povratku. Zato se budući povratak mora odvijati u skladu s tim sporazumom, kako bi hrvatske vlasti mogle povratnicima pružiti potrebnu potporu i kako bi se spriječili eventualni incidenti.¹²²

Predsjednik Tuđman je 24. svibnja 1997. u razgovoru s hrvatskim novinarima izjavo da će Hrvatska riješiti problem srpskih izbjeglica iz Podunavlja koje su preuzele hrvatske dokumente, ali su za Hrvatsku neprihvatljivi zahtjevi međunarodne zajednice da se osigura povratak svih srpskih izbjeglica.¹²³ Istoga dana u Belom Manastiru održana je godišnja skupština srpskih izbjeglica iz Baranje, uoči održavanja skupštine izbjeglica iz cijelog područja pod upravom UNTAES-a. Na skupštini u Belom Manastiru zaključeno je da se srpske izbjeglice trebaju vratiti u zapadne dijelove Hrvatske skupno i uz prisutnost međunarodnih promatrača. Samo na taj način bit će osigurana njihova sigurnost i spriječeni incidenti do kakvih je došlo na području Hrvatske Kostajnice. Također je zaključeno da ni hrvatske vlasti niti međunarodna zajednica nisu ispunili obaveze prema srpskim izbjeglicama. Incidenti na području Hrvatske Kostajnice pokazuju da se njima ne može osigurati siguran povratak, pa se postavlja pitanje ima li smisla nastaviti s povratkom. Srpske izbjeglice žele se vratiti svojim kućama, ali isto tako treba im omogućiti da, ukoliko žele, trajno ostanu na području pod upravom UNTAES-a ili da dobiju naknadu za izgubljenu imovinu. Isto tako Hrvatska treba ukinuti svoj Zakon o privremenom preuzimanju i upravljanju određenom imovinom jer on onemogućava povratak srpskih izbjeglica njihovim domovima. Skupština izbjeglica u Belom Manastiru uputila je i prosvjedno pismo visokim hrvatskim dužnosnicima i međunarodnim predstavnicima u kojem je zatraženo da budu kažnjeni odgovorni za nasilje nad Srbima na području Hrvatske Kostajnice. Ako se to ne dogodi, srpske izbjeglice smještene u području pod upravom UNTAES-a neće se moći vratiti svojim kućama u zapadnim dijelovima Hrvatske, a samim time ni prognani Hrvati neće se moći vratiti u svoje domove u Podunavlju u kojima trenutno žive upravo te srpske izbjeglice. Do incidenata kraj Hrvatske Kostajnice došlo je jer je izbjeglim bosansko-hercegovačkim Hrvatima navodno rečeno da će kuće u kojima su smješteni postati njihovo vlasništvo

¹²² Miroslava Rožanković, "Što sadrži Sporazum Vlade, UNHCR-a i UNTAES-a o dvosmjernom povratku Hrvata i Srba", *Vjesnik* (Zagreb), 23. svibnja 1997., 3.

¹²³ (R. I.), "Tuđman: Mirno i odlučno izdržat ćemo aktualne pritiske", *Vjesnik* (Zagreb), 26. svibnja 1997., 1, 5-6.

jer se srpski vlasnici u njih više neće vratiti. Zato su oni i napali srpske povratnike, dok se ne mogu prihvatiti tvrdnje hrvatskih dužnosnika da su srpski povratnici provocirali Hrvate, da su se svojim kućama vratili neorganizirano i bez znanja hrvatskih vlasti. Naprotiv, Srbi su se na kostajničko područje vratili u organizaciji UN-a i u dogovoru s hrvatskim vlastima.¹²⁴

Američka državna tajnica Madeleine Albright je nedugo kasnije stigla u posjet Hrvatskoj, te se 31. svibnja 1997. u Zagrebu sastala s predsjednikom Tuđmanom. Nakon sastanka američka državna tajnica ponovila je da hrvatske vlasti ne smiju dozvoliti da se ponove incidenti poput onoga u Hrvatskoj Kostajnici. Američka strana želi povratak izbjeglih Hrvata u Podunavlje, ali to znači i da treba ostvariti puno veći napredak u povratku srpskih izbjeglica u druge dijelove Hrvatske. I tom prilikom Tuđman je ponovio da je Hrvatska spremna vratiti kućama sve srpske izbjeglice koje se nalaze u području pod prijelazom upravom UN-a, ili će im za njihovu imovinu osigurati novčanu nadoknadu. Hrvatska je također spremna, iz "humanitarnih razloga i na individualnoj razini", povoljno riješiti i slučajeve srpskih izbjeglica koje se nalaze u SR Jugoslaviji. S druge strane Tuđman je naveo da se u zapadne dijelove Hrvatske već vratilo 14.000 Srba, dok se više desetaka tisuća hrvatskih izbjeglica još uvijek nije vratio svojim kućama u Bosni i Hercegovini, niti u samoj Hrvatskoj.¹²⁵

Albright se tijekom posjeta Zagrebu sastala i s predsjednikom SDSS-a Vojislavom Stanimirovićem. On je nakon povratka u Vukovar izjavio srpskim novinarima da mu je američka državna tajnica rekla da će Washington do kraja ustrajati na povratku srpskih izbjeglica. Zato je Stanimirović zaključio da nije moguć jednostran povratak hrvatskih izbjeglica u "naš region", nego će hrvatske vlasti morati pripremiti svoje građane da će se srpske izbjeglice vratiti svojim kućama.¹²⁶ Nezadovoljstvo hrvatskih vlasti sastankom s američkom državnom tajnicom bilo je lako uočljivo iz jednog komentara koji je objavljen u službenom hrvatskom tisku. U njemu je navedeno da Amerikanci "preko svake mjere" dramatiziraju incidente do kojih je došlo na području Hrvatske Kostajnice, zanemarujući sve ono što se dogodilo tijekom srpske agresije na Hrvatsku, dok je za američko traženje da se u Hrvatsku vrate sve srpske izbjeglice, dakle i one koji se nalaze u Bosni i Hercegovini (Republici Srpskoj) i

¹²⁴ "Srpski prognanici: 'Samo grupni povratak i uz nadzor međunarodnih posmatrača'", *Vukovarske novine*, br. 94 (7. juni 1997), 3.; "Vinovnike linča pred lice pravde", *Vukovarske novine*, br. 94 (7. juni 1997), 3.

¹²⁵ Vinka Drezga/HINA, "Tuđman i Albright razgovarali u Zagrebu", *Vjesnik* (Zagreb), 1. lipnja 1997., 1-2.

¹²⁶ B. R., "Madlen Olbrajt podržala srpske stavove", *Vukovarske novine*, br. 94 (7. juni 1997), 2.

SR Jugoslaviji, navedeno da bi njegovo ostvarenje u trenutnim okolnostima dovelo do destabilizacije Hrvatske.¹²⁷

Tuđman je u govoru koji je održao 8. lipnja 1997., tijekom posjeta Vukovaru, uglavnom ponovio ono što je izjavio nakon sastanaka s Madeleine Albright. On je Srbima iz Podunavlja zajamčio da će kao hrvatski državljani uživati ravnopravnost i blagostanje. Srpske izbjeglice koje su u Podunavlju podigle hrvatske osobne dokumente moći će se vratiti svojim domovima u zapadnim dijelovima Hrvatske. Njih 14.000 već se i vratilo, a oni koji se ne žele vratiti dobit će novčanu naknadu za svoju imovinu. Osim toga Hrvatska će pojedinačno izaći u susret i drugim srpskim izbjeglicama da se vrate u Hrvatsku i spoje sa svojim obiteljima koje u njoj žive:

“(...) ali razumije se, ne može biti govora da se svih stopedeset, dvjesto tisuća vrate, pa da ponovno imamo unutrašnji razdor i rat. I na to nas ne može prisiliti nitko u svijetu. Uostalom, više od devedeset posto iseljenih Srba ne želi se vratiti u Hrvatsku. Prema tome, povijest je takva kakva jest - nakon Prvoga svjetskog rata bila je velika razmjena stanovništva između Turske i Grčke: oko šesto pedeset tisuća Turaka iz Grčke preseljeno je u Tursku, a oko milijun i trista tisuća Grka iz Male Azije u Grčku itd. Nakon Drugoga svjetskog rata, više od dvanaest milijuna ljudi je raseljeno u Europi itd. I nije svako zlo samo za zlo. Poslije svakog zla ima i dobro”.¹²⁸

Vojislav Stanimirović je u vezi s ovim dijelom Tuđmanovog govora izjavio da ni međunarodnoj zajednici niti srpskoj strani neće odgovarati da se srpskim izbjeglicama u Bosni i Hercegovini (Republici Srpskoj) i SR Jugoslaviji osporava povratak u Hrvatsku.¹²⁹

Predstavnici Zajedničkog vijeća općina su početkom srpnja 1997. izjavljivali međunarodnim predstavnicima da se izbjegli Srbi teško odlučuju za povratak svojim kućama u drugim dijelovima Hrvatske. Oni se ne osjećaju sigurnim, a mnogima su kuće uništene ili opljačkane. Osim toga srpski povratnici bez pomoći hrvatskih vlasti ili međunarodnih humanitarnih organizacija ne mogu obnoviti svoja seoska gospodarstva. Isto tako srpske izbjeglice koje su prije rata živjele u gradovima ne mogu se vratiti u svoje stanove jer su oni u međuvremenu prodani ili ustupljeni drugim osobama.¹³⁰ Ipak je Glavni odbor SDSS-a u istom razdoblju pozvao srpske izbjeglice da se prijave hrvatskom

¹²⁷ Nenad Ivanković, “Albright u Zagrebu”, *Vjesnik* (Zagreb), 2. lipnja 1997., 1.

¹²⁸ Tuđman, *Zna se, HDZ u borbi za učvršćenje hrvatske državne suverenosti*, Knjiga četvrta, 295.

¹²⁹ “Predsjednik Hrvatske posetio železničku stanicu u Vukovaru”, *Vukovarske novine*, br. 95 (5. juli 1997), 2.

¹³⁰ MT/BB, “Dvostrani povratak - ključna stvar”, *Vukovarske novine*, br. 95 (5. juli 1997), 5.

Uredu za prognanike i izbjeglice. Time će, u skladu sa Sporazumom o operativnim postupcima povratka izbjeglica od 23. travnja 1997., moći ostvariti svoje prava, odnosno povratak svojim kućama, ostanak u području pod upravom UNTAES-a, ili će moći ostvariti naknadu za svoju imovinu.¹³¹

Jure Radić, hrvatski ministar obnove i razvitka i predsjednik Državnog povjerenstva za područje pod zaštitom UNTAES-a, je 17. srpnja 1997. izjavio da će se oko 800 obitelji srpskih izbjeglica, koje su smještene u Baranji i Iloku, u roku od dva tjedna vratiti svojim domovima u drugim dijelovima Hrvatske. Oni koji se ne žele vratiti dobit će odštetu za svoju imovinu. Radić je naveo da je to u skladu sa Sporazumom o operativnim postupcima povratka izbjeglica. Istovremeno su hrvatsko Ministarstvo obnove i razvitka i UNTAES vršili pripreme za povratak hrvatskih povratnika u Podunavlje, pregledavajući njihove kuće i stanove, kako bi utvrdili u kakvom su stanju ti objekti, odnosno je li u njima netko stanuje. Utvrđeno je da se svojim domovima može vratiti 65 hrvatskih obitelji. Pri tome se one nisu smjele vraćati samoinicijativno, nego su za to trebale čekati obavijest Ministarstva razvitka i obnove.¹³²

U kolovozu 1997. voditelj hrvatskog Ureda za prognanike u Vukovaru izjavio je da se iz područja pod upravom UNTAES-a u svoje domove u drugim dijelovima Hrvatske vratila 101 srpska obitelj s ukupno 215 članova, najviše na Baniju i na područje Knina. Brojne hrvatske izbjeglice podnijele su zahtjeve za povratak kućama u Podunavlju, ali samo 83 obitelji dobilo je povratničke kartone, dok se svojim kućama vratilo 17 obitelji s 34 člana.¹³³

Među srpskim izbjeglicama u području pod upravom UNTAES-a bilo je i onih iz Bosne i Hercegovine. Na zasjedanju srpske Oblasne skupštine koja je 25. ožujka 1997. održana u Vukovaru navedeno je da se na tom području nalazi oko 15.000 bosansko-hercegovačkih Srba.¹³⁴ Oni nisu imali mogućnost podići hrvatske osobne dokumente. Vojislav Stanimirović je početkom 1997., kao predsjednik Oblasne vlade, posjetio Republiku Srpsku, gdje je, među ostalim, s njezinim dužnosnicima razgovarao o smještaju tih izbjeglica na njezino područje. U ljeto iste godine međunarodni predstavnici izjavili su da te srpske izbjeglice mogu ostati na području pod upravom UNTAES-a samo privremeno, ali će se u konačnici morati vratiti u Bosnu i Hercegovinu, ili otići u treće zemlje.¹³⁵

¹³¹ B.R./M.O., "Ostati kod zacrtanih programskih ciljeva", *Vukovarske novine*, br. 96 (26. juli 1997), 2.

¹³² J. ML., "Povratak u dva smjera", *Vukovarske novine*, br. 96 (26. juli 1997), 2.

¹³³ J. ML., "Svako želi na svoje", *Vukovarske novine*, br. 97 (16. avgust 1997), 4.

¹³⁴ "Velike greške ili...?", *Vukovarske novine*, br. 91 (4. april 1997), 3.

¹³⁵ B. R., "Ne želimo prokockati mogućnost pobjede na izborima", *Vukovarske novine*, br. 88 (1. februar 1997), 2.; MT/BB, "Pred ZVO niz problema", *Vukovarske novine*, br. 97 (16.

U međuvremenu je međunarodna zajednica nastavila vršiti pritisak na Hrvatsku da omogući povratak srpskim izbjeglicama. Vijeće sigurnosti UN-a je Rezolucijom 1120 od 14. srpnja 1997. produžilo mandat UNTAES-a do 15. siječnja 1998., a u istoj je rezoluciji izražena zabrinutost zbog nepostojanja uvjeta za povratak Srba u zapadne dijelove Hrvatske, što onemogućava i povratak Hrvata u područja pod upravom UNTAES-a.¹³⁶

Tuđman je 19. srpnja 1997. u svojoj rezidenciji na Brijunima primio Billa Richardsona, američkog veleposlanika pri UN-u. Tada je Tuđman izjavio da će Hrvatska prihvatiti povratak svih srpskih izbjeglica koji se žele vratiti svojim domovima i koji prihvaćaju "prava, odgovornosti i pravne obaveze hrvatskog državljanstva".¹³⁷ Veleposlanici Galbright i Richardson zatim su posjetili Vukovar gdje su objasnili da se Hrvatska nalazi na "ispitu" sposobnosti integriranja u zapadni svijet, kao i da Hrvatska kao članica UN-a i Vijeća Europe ima određene obaveze. Zato je Tuđman konačno pokazao spremnost da bez ograničenja primi sve srpske izbjeglice, a ne samo one iz područja pod prijelaznom upravom UN-a.¹³⁸ Predsjednik Zajedničkog vijeća općina Miloš Vojnović je nakon susreta s američkim veleposlanicima Tuđmanovu izjavu s Brijuna opisao kao "ohrabrujuću", ali je izrazio zabrinutost zbog razlike između načelnih izjava i stvarnog stanja stvari, podsjećajući na Tuđmanov govor u Vukovaru, koji je bio u cijelosti suprotan izjavi koju je dao Richardsonu.¹³⁹

Sredinom kolovoza 1997. u *Vukovarskim novinama* objavljen je komentar u kojem je iznesena pretpostavka da se "lako može desiti" da Sjedinjene Američke Države zatraže da se mandat UNTAES-a produži i nakon 15. siječnja 1998. godine, iako Erdutski sporazum nije predviđao da prijelazna uprava UN-a traje duže od dvije godine. Mogućnost da mandat ipak bude produžen u komentaru je povezana s američkim zalaganjem za povratak svih izbjeglih njihovim kućama. Tako Hrvatska mora omogućiti povratak srpskih izbjeglica njihovim domovima kao preduvjet dovršenja reintegracije Podunavlja, no ona je po tom pitanju napravila malo, a nema izgleda da će se puno promijeniti do 15. siječnja 1998., među ostalim i zato jer su za povratak izbjeglica potrebna financijska sredstva kojima Hrvatska ne raspolaže.¹⁴⁰ Pretpostavka o produženju mandata UNTAES-a nakon 15. siječnja 1998. nije se obistinila. No, može se pretpostaviti da su pritisci američkih diplomata, točnije Billa Richardsona,

avgust 1997), 4.

¹³⁶ BR/MO, "UNTAES-u produžen mandat", *Vukovarske novine*, br. 96 (26. jul 1997), 3.

¹³⁷ Mirko Urošević, "Mirna reintegracija omogućuje povratak hrvatskih Srba", *Vjesnik* (Zagreb), 20. srpnja 1997., 1-2.

¹³⁸ MT/BB, "Tuđman 'prihvatio' povratak Srba", *Vukovarske novine*, br. 96 (26. juli 1997), 2.

¹³⁹ VVOJ, "Vojnović o Tuđmanovoj izjavi", *Vukovarske novine*, br. 96 (26. juli 1997), 2.

¹⁴⁰ J. Mladenović, "Bićemo i dalje zaštićeni?", *Vukovarske novine*, br. 97 (16. avgust 1997), 2.

utjecali na Tuđmana da na Brijunima izjavi da je spreman da se u Hrvatsku vrate sve srpske izbjeglice.

Krajem kolovoza 1997. došlo je do novog incidenta sa srpskim povratnicima, koje su Hrvati napali u Drnišu.¹⁴¹ Odmah zatim novi prijelazni upravitelj William Walker osobno je posjetio Benkovac, Drniš i Knin, kako bi ispitao uvjete za povratak srpskih izbjeglica iz Podunavlja na to područje. Walker je, zbog incidenata povezanih sa srpskim povratnicima, izrazio nezadovoljstvo mjesnim hrvatskim vlastima. Načelnik policije u Drnišu izjavio je Walkeru da se njegovi ljudi ponašaju profesionalno, negirajući da sa srpskim povratnicima ima većih problema. No, dodao je on, ako su Srbi mislili da će ih po povratku dočekati “kruh i pogača”, onda su se “prevarili”.¹⁴²

Miloš Vojnović, predsjednik Zajedničkog vijeća općina, se i tijekom rujna 1997. žalio da hrvatske vlasti dozvoljavaju povratak kućama samo malom broju srpskih izbjeglica. No, njihovi domovi su ionako devastirani, a hrvatske vlasti im stvaraju i cijeli niz administrativnih problema.¹⁴³ Za razliku od toga Milorad Pupovac je nešto prije toga u izjavi za srbijansku informativnu agenciju “Beta” izjavio da je proces povratka srpskih izbjeglica ipak započeo, pri čemu on nije “spektakularan, ali je znatan”. Pupovac je dodao da se sve srpske izbjeglice mogu vratiti, a hoće li to i učiniti ovisi o njima samima. On osobno procijenio je da će se u Hrvatsku vratiti između 30 i 40 % izbjeglih Srba, dodavši da bi taj broj, ovisno o prilikama, mogao biti i nešto veći.¹⁴⁴

U Vukovaru je 12. i 13. rujna 1997. pod predsjedavanjem Milorada Pupovca održano zasjedanje Predsjedništva Srpskog narodnog vijeća. Tada su u vezi s povratkom srpskih izbjeglica pozitivno ocijenjeni prvi stvarni rezultati u njihovom povratku kućama, ali su također osuđeni postupci koji otežavaju povratak, pri čemu su kao najveće prepreke povratku navedeni sigurnost povratnika, problemi u osiguravanju financijske i druge pomoći za njih i nemogućnost da povratnici ostvare stečena prava i pravo na zapošljavanje.¹⁴⁵

Krajem iste godine, neposredno pred konačno okončanje mandata UNTAES-a, i dalje nije bilo riješeno pitanje svih srpskih izbjeglica koje su još uvijek bile smještene u Podunavlju, u kućama izbjeglih Hrvata. Postavljalo se pitanje što će biti kada se vlasnici kuća vrate jer se te srpske izbjeglice i

¹⁴¹ “Ne treba kriviti žrtvu”, *Vukovarske novine*, br. 98 (10. septembar 1997), 2.

¹⁴² MT/BB, “Mogućnost povratka Srba u Kninsku krajinu?”, *Vukovarske novine*, br. 98 (10. septembar 1997), 2.

¹⁴³ B. Tomić, “Trodnevne propusnice”, *Vukovarske novine*, br. 99 (26. septembar 1997), 2.

¹⁴⁴ BETA, “Počeo proces povratka”, *Vukovarske novine*, br. 97 (16. avgust 1997), 4.

¹⁴⁵ M. Obrenović/SR/BB, “Srpski narod ne traži posebne privilegije”, *Vukovarske novine*, br. 99 (26. septembar 1997), 3.

dalje nisu vratile svojim kućama, niti su dobile naknadu za svoju imovinu.¹⁴⁶ Kada je Milorad Pupovac 6. prosinca 1997. razgovarao s Tuđmanom rekao mu je da postoji problem s pojedinim hrvatskim dužnosnicima na područjima koja su oslobođena u “Oluji” i koji se prema srpskom stanovništvu i srpskim povratnicima iz izbjeglištva ne ponašaju korektno. Tuđman je zatražio da mu Pupovac da točne podatke o tim dužnosnicima, dodavši da je svjestan da postoje problemi kod povratka srpskih izbjeglica u zapadne dijelove zemlje, ali da ih “treba rješavati”.¹⁴⁷

Prethodno je spomenuto da su srpske izbjeglice u Podunavlju imale mogućnost i da, umjesto povratka svojim kućama, za te kuće dobiju novčanu naknadu. U Sporazumu o operativnim postupcima povratka izbjeglica od 23. travnja 1997. među ostalim je navedeno da će hrvatska Vlada u suradnji s međunarodnom zajednicom pokrenuti agenciju za posredovanje u prodaji i zamjeni nekretnina vlasnika koji u njima više ne žele živjeti.¹⁴⁸ Već 24. travnja hrvatska Vlada donijela je Uredbu o Agenciji za posredovanje u prometu određenim nekretninama (APN). Ona je ovlaštena da kupuje određene nekretnine za račun Republike Hrvatske i zatim ih dodjeljuje hrvatskim državljanima. APN je također ovlašten da izdaje zajmove fizičkim osobama kako bi one mogle kupiti nekretnine koje su Zakonom o privremenom preuzimanju i upravljanju određenom imovinom stavljene pod privremenu upravu Republike Hrvatske, odnosno nekretnina u čijem posredovanju sudjeluje APN, posebno onih na područjima koja su zakonom utvrđena kao područja posebne državne skrbi prve skupine. Za otplatu zajma korisnik je trebao jamčiti hipotekom na kupljenju nekretninu, koja na 10 godina nije smjela mijenjati vlasnika.¹⁴⁹

Kada su predstavnici APN-a u ljeto 1997. srpskim izbjeglicama u Iloku nudili otkup njihove imovine koja se nalazila u zapadnim dijelovima Hrvatske, predstavnici Zajedničkog vijeća općina žalili su se međunarodnim predstavnicima da su ponuđene cijene znatno niže od stvarne vrijednosti nekretnina. Ipak se u *Vukovarskim novinama* zaključivalo da srpski vlasnici tih nekretnina i nemaju “mnogo izbora”.¹⁵⁰ I beogradski tisak u isto je vrijeme pisao da APN radi na tome da imovinu Srba otkupi po višestruko umanjenoj vrijednosti. Tako su Srbi u Iloku bili zapanjeni kada su čuli iznos naknade koja im se

¹⁴⁶ Jovica Mladenović, “Strah iseljava Srbe”, *Vukovarske novine*, br. 102 (5. decembar 1997), 3.

¹⁴⁷ <http://www.vecernji.hr/vijesti/transkript-razgovora-predsjednika-tudmana-milorada-pupovca-clanak-282483>, pristup ostvaren 11. studenog 2011.

¹⁴⁸ “Dokumenti: Sporazum Vlade RH s UNTAES-om i UNHCR-om”, *Vjesnik* (Zagreb), 24. svibnja 1997., 6.

¹⁴⁹ Uredbu o Agenciji za posredovanje u prometu određenim nekretninama *Narodne novine, Službeni list Republike Hrvatske* (Zagreb), br. 45 (29. 4. 1997.).

¹⁵⁰ MT/BB, “Pred ZVO niz problema”, *Vukovarske novine*, br. 97 (16. avgust 1997), 4.

nudi za njihovu imovinu. Ipak su na te naknade pristajali jer su za njih mogli kupiti nekretnine u Vojvodini, nakon čega bi im još ostalo nešto novca. Zato se u beogradskom tisku zaključivalo da ovo predstavlja kršenje Erdutskog sporazuma jer je njime bilo predviđeno da će biti ostvarena pravedna naknada za izgubljenu imovinu.¹⁵¹ I krajem 1997. u *Vukovarskim novinama* zaključivalo se da APN u području pod upravom UNTAES-a provodi “svojevršno etničko čišćenje” jer od srpskih izbjeglica na tom području otkupljuje njihovu imovinu u drugim dijelovima Hrvatske po “bagatelnim cenama”. Zapravo je više od 5000 obitelji izbjeglih Srba podnijelo APN-u zahtjev za prodaju svoje imovine, ali je ona otkupila samo 70 nekretnina. Tako mali broj otkupljenih nekretnina povezivao se s time da njihovi vlasnici nisu željeli pristati na “prevaru” APN-a, odnosno na niske naknade koje je ta agencija nudila. Oni Srbi koji su prodali svoje nekretnine nakon toga su se iselili iz područja pod upravom UNTAES-a. Tako su se u kuće u kojima su bili privremeno smješteni mogli vratiti njihovi hrvatski vlasnici, dok su se i u kuće koje su prodali također mogli smjestiti Hrvati. APN je za otkup nekretnina tijekom 1998. dobio na raspolaganje 100 milijuna kuna za što je trebalo otkupiti 3000 nekretnina. Zato se u *Vukovarskim novinama* zaključivalo da će ta agencija nastaviti provoditi “etničko čišćenje”. Također je izraženo nezadovoljstvo što međunarodna zajednica na to uopće ne reagira, dok hrvatska strana tvrdi da srpski vlasnici dobrovoljno prodaju svoje nekretnine i da za njih dobivaju odgovarajuću naknadu.¹⁵²

Navest ću neke podatke o broju i sastavu stanovništva na području Srpske oblasti Istočna Slavonija, Baranja i zapadni Srijem, odnosno području pod upravom UNTAES-a, u razdoblju od 1992. do 1998. godine. To je važno i u vezi s pitanjem koliko je srpskih izbjeglica boravilo na tom području, kao i u vezi prethodno razmatranog pitanja o broju Srba koji su prije dovršetka reintegracije s tog područja iselili u SR Jugoslaviju.

U dijelu Podunavlja koje će do kraja 1991. doći pod srpsku okupaciju je prema popisu stanovništva iz iste godine živjelo nešto više od 193.000 osoba, od čega nešto više od 67.000 Srba. Tijekom ratnih događaja s tog je područja, prema službenim hrvatskim podacima, prognano oko 93.000 Hrvata i osoba drugih nacionalnosti.¹⁵³ Prema procjenama vlasti RSK iz 1993. godine, na tom

¹⁵¹ BR, “Presadivanje dedovskih korena”, *Vukovarske novine*, br. 97 (16. avgust 1997), 5.

¹⁵² J. Mladenović, “Agencija za - proterivanje”, *Vukovarske novine*, br. 102 (5. decembar 1997), 6.

¹⁵³ Dražen Živić, Ivana Žebec, “Ukupna depopulacija i starenje stanovništva - najvažniji demografski procesi na bivšem okupiranom području Hrvatskoga Podunavlja (1991.-2001.)”, u: *Mirna reintegracija Hrvatskoga Podunavlja: znanstveni, empirijski i iskustveni uvidi*, Uredili: Dražen Živić, Sandra Cvikić (Zagreb - Vukovar, 2010), 171-190.

je području živjelo oko 135.800 stanovnika.¹⁵⁴ Očito su među njima bili brojni Srbi koji su na to područje, nakon ratnih događaja, doselili iz drugih dijelova Hrvatske.

Prema procjenama UN-a iz listopada 1996. na tom je području živjelo oko 153.000 osoba, odnosno 61.000 domicilnih Srba, 67.000 srpskih izbjeglica iz drugih dijelova Hrvatske, 11.000 Hrvata i 14.000 osoba drugih nacionalnosti.¹⁵⁵ Prema podacima koji su 2000. objavljeni u jednoj publikaciji u Beogradu, u spomenutom području je na početku mirne reintegracije živjelo nešto više od 128.000 stanovnika, a zatim se do kraja 1998. iz njega iselilo nešto više od 77.000 Srba. Tako je u ljeto 1999. na tom području živjelo oko 48.000 Srba.¹⁵⁶

Prema podacima Parlamentarne skupštine Vijeća Europe iz 1999., do travnja te godine svojim se domovima u Hrvatskoj vratilo nešto više od 31.500 Srba koji su bili izbjeglice u Bosni i Hercegovini (Republici Srpskoj) i SR Jugoslaviji. No, čak jedna trećina njih vratila se tek nakon što je Hrvatska u lipnju 1998. usvojila novi program povratka i smještaja raseljenih osoba i izbjeglica. Nešto više od 26.500 srpskih izbjeglica koje su bile smještene u Podunavlju također se vratilo svojim kućama u drugim dijelovima Hrvatske, a istovremeno je tekao i proces povratka hrvatskih izbjeglica u Podunavlje. Ipak se u SR Jugoslaviji i dalje nalazilo oko 270.000 izbjeglica iz Hrvatske, uključujući i one koji su u Jugoslaviju stigli iz Podunavlja, dok se u Republici Srpskoj nalazilo između 30.000 i 40.000 izbjeglica iz Hrvatske. Zato je Parlamentarna skupština Vijeća Europe zatražila od hrvatskih vlasti da uloži daljnje napore u povratku izbjeglica, dok je također izražena zabrinutost zbog činjenice da se srpsko stanovništvo nastavlja iseljavati iz Podunavlja.¹⁵⁷

Spomenuti podaci o promjenama u broju stanovnika i njihovim migracijama nesumnjivo zaslužuju puno opširniju raščlambu. No, mislim da se može zaključiti da je domicilno srpsko stanovništvo iz područja pod upravom UNTAES-a i nakon okončana mirne reintegracije znatnim dijelom ostalo u svojim kućama. Manji dio srpskih izbjeglica koji je bio smješten na tom području vratio se svojim kućama u zapadnim dijelovima Hrvatske, a veći dio iselio je s tog područja u SR Jugoslaviju, pri čemu je dio njih svoje nekretnine u zapadnim dijelovima Hrvatske prodao hrvatskom APN-u.

¹⁵⁴ Barić, *Srpska pobuna u Hrvatskoj*, 172.

¹⁵⁵ Nobile, *Hrvatski feniks*, 518.

¹⁵⁶ *Srbi - izbjeglice, prognanici i raseljena lica krajem XX veka*, Priređivač: Miloš Aleksić (Beograd, 2000), 83.

¹⁵⁷ <http://assembly.coe.int/documents/AdoptedText/ta99/erec1406.htm>, pristup ostvaren 20. siječnja 2011.

Zaključna razmatranja

Ovaj rad uglavnom se temelji na pisanju srpskih *Vukovarskih novina* u razdoblju mirne reintegracije. Na temelju takvog izvora u radu su, koliko je to bilo moguće, prikazani tijek i glavni problemi mirne reintegracije Podunavlja iz srpske perspektive. Očito, drugi izvori - primjerice dokumenti srpskih institucija koje su djelovale na području pod upravom UNTAES-a - dali bi cjelovitiju sliku, ali oni nisu dostupni. Isto tako opširnije istraživanje izvora hrvatske provenijencije prikazalo bi kako je na te događaje gledala hrvatska strana, a nema sumnje da bi njezin pogled na opisane događaje bio uvelike suprotan onom srpskom.

U ovom dijelu rada prikazana je reintegracija institucija na području pod upravom UNTAES-a u hrvatski sustav. Također je opisan problem Srba koje je hrvatska sumnjičila za ratne zločine i nije im željela dati opći oprost. U vezi s tim problemom može se zaključiti da su hrvatske vlasti pokazale popustljivost, svakako i zbog pritiska međunarodne zajednice, te su neprestano smanjivale broj osumnjičenih za ratne zločine, dok je ostalim sudionicima oružane pobune i agresije na Hrvatsku dan opći oprost.

Također je vidljivo da je izbjegnuto opće iseljenje srpskog stanovništva iz područja pod upravom UNTAES-a, nasuprot prethodnim slučajevima kada su se Srbi iselili iz zapadnih dijelova Hrvatske tijekom operacije "Oluja" i iz "Srpskog Sarajeva" nakon potpisivanja mirovnog sporazuma u Daytonu. Srpski političari i drugi predstavnici, kao i Srpska pravoslavna crkva, mnogo su puta pozvali Srbe da se ne iseljavaju i da u svojim domovima dočekaju hrvatsku vlast, u čemu su, može se reći, imali uspjeha. No, očito, zbog prethodnih ratnih događaja posve je razumljivo da međunacionalni odnosi okončanjem mirne reintegracije nisu mogli biti idealni i da je tek postupno, u Podunavlju vraćenom Hrvatskoj, trebalo izgrađivati međusobnu snošljivost i stvarati suživot na temeljima posve različitim od onih kakvi su postojali prije rata, odnosno srpske agresije.

Mirna reintegracija bila je povezana i s problemom izbjeglica. Do masovnijeg povratka Hrvata u Podunavlje doći će tek nakon okončanja mandata UNTAES-a. Na području pod upravom UNTAES-a bilo je više desetaka tisuća srpskih izbjeglica iz zapadnih dijelova Hrvatske. Oni su se dijelom vratili svojim kućama u zapadnim dijelovima Hrvatske, dok su dijelom iselili u SR Jugoslaviju, pri čemu su neki svoje nekretnine prodali hrvatskoj državi.

Kada je riječ o odnosu hrvatskih vlasti, odnosno predsjednika Tuđmana prema mirnoj reintegraciji, može se zaključiti da je on, ako se uzmu u obzir prethodni ratni događaji, bio korektan i konstruktivan. Da Hrvatska prethodno nije uspješno provela operaciju "Oluja", teško je vjerovati da bi bila omogućena mirna reintegracije Podunavlja. S druge strane rekao bih da

Tuđmanov pristanak na mirnu reintegraciju ima crtu dosljednosti s njegovim držanjem od početka 1992. do pred samu "Oluju". Ovime želim reći da je hrvatski predsjednik nekoliko godina davao priliku UN-u da kroz svoje mandate (UNPROFOR, UNCRO) pomogne povratku područja pod srpskim nadzorom pod hrvatsku vlast, iako se više puta mogao odlučiti za vojnu intervenciju Hrvatske vojske. No, međunarodna zajednica očito nije mogla učiniti ništa protiv beskompromisnosti vodstva krajinskih Srba u Kninu. Na kraju se otvorila mogućnost provedbe "Oluje". No, nakon nje Tuđman je oko Podunavlja ponovno pokazao spremnost na strpljivost i prepustio je UN-u da postupno provede mirnu reintegraciju. Da su Srbi u Kninu, kao kasnije njihovi sunarodnjaci u Podunavlju, kojim slučajem prihvatili kompromisno rješenje i postupni povratak pod hrvatsku vlast, uz autonomiju koju im je jamčio Zagreb, nema razloga ne vjerovati da Tuđman na takvo rješenje ne bi pristao.

Summary

THE SERB DISTRICT OF EASTERN SLAVONIA, BARANJA AND WESTERN SIRMIMUM - FROM THE CROATIAN OPERATION "STORM" TO THE COMPLETION OF THE PEACEFUL REINTEGRATION OF THE CROATIAN DANUBE REGION

(PART TWO)

The Serb District of Eastern Slavonia, Baranja and Western Sirmium (for a period of time it was also called Sirmium-Baranja District) was part of the self-proclaimed Republic of Serbian Krajina (RSK) that was established in late 1991, after the aggression of the Yugoslav People's Army and rebel Croatian ethnic Serbs on Republic of Croatia. In 1995 Croatia retook all western parts of RSK by military force and re-established its authority over these areas. In November 1995 Croatian government and local Serbs signed the Erdut Agreement. Its basic tenet was the establishment of the transitional United Nations administration in the District and its gradual and peaceful reintegration into the Republic of Croatia. These goals were successfully achieved by early 1998. The article tries to present the process of peaceful reintegration from the perspective of the local Serbs. This paper is mainly based on *Vukovarske novine* newspaper, published by Serb Information centre in Vukovar. The second part of this article deals with the integration of public services and companies in the District into the Croatian services and companies. Transitional UN administration also established Transitional Police Forces which included both Serb and Croat policemen and they were later incorporated in the Croatian police. There was also a problem of Serbs who were accused by Croatian authorities of committing war crimes. Croatian parliament enacted a law granting amnesty to all Serbs from the District who took part in war

against Croatia and the number of Serbs accused of war crimes was gradually reduced to those who could be charged on the basis on reliable evidence. All this was important to assure the success of the peaceful reintegration. Throughout the period of peaceful reintegration under Croatian rule there was a possibility of massive exodus of Serb population from the Danube region to the Federal Republic of Yugoslavia (Serbia). Such exodus occurred during the Croatian military operation "Storm" in August 1995, when Croatia took control over western parts of the self-proclaimed RSK. In late 1995 Serbs also moved out of parts of Sarajevo, capital of Bosnia-Herzegovina, after the signing of Dayton peace accords which returned these areas to the Bosniak-Croat Federation of Bosnia-Herzegovina. Motivation for such exodus was a widespread opinion among Serbs that it is impossible to accept non-Serb rule. Serb representatives in District put up efforts to assure local Serb population that they should not abandon their homes and move to Yugoslavia, and they were largely successful because massive exodus was avoided, although local Serbs often displayed their animosity and lack of trust toward the Croatian state. Finally this part of the article also presents the problem of the Serb refugees who left their homes in other parts of Croatia and moved to the Danube region. Some of them later moved to Yugoslavia, and before that they sold their property to Croatia. Other returned to their homes in other parts of Croatia. At the same time Croatian refugees who were forced to flee from their homes in the Danube region during 1991 and later during the Serb rule were finally able to return to their homes, although most of them returned only after the UN transitional administration mandate was finished.

Key words: Serb District of Eastern Slavonia, Baranja and Western Sirmium, Sirmium-Baranja District, Joint Council of Municipalities, Independent Democratic Serb Party, Erdut Agreement, UNTAES, Croatian Danube Region

